

İSLÂM MEDENİYETİ

Dini, İlmî, Fikrî
Aylık mecmua

SAHİBİ

İst. Yük. İslâm Enstitüsü Mezunları
Cemiyeti Başkanı

Mustafa PEKTUT

★

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

Cahid BALTACI

★

İDARE MÜDÜRÜ

Hüseyin ERDEM

★

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: Rıza ÖZSU

Konya: Ali MARAŞLIGİL

Kayseri: İsmail ELİUZ

İzmir: Ali ARSLAN

Erzurum: N. Tayyar TAŞ

★

Hattat - Ressam

Turan SEVGİLİ

★

İDAREHANE

Nuruosmaniye Cad. No: 8/6

Telf.: 22 46 02 Çağaloğlu — İST.

Haberleşme ve Havale

P.K. 1315 SİRKECİ — İSTANBUL

★

ABONE VE İLAN

Yıllık 12 sayı 40 TL.

Altı aylık 6 sayı 20 TL.

Yabancı memleketlere posta ve kurtasiye ücreti eklenir.

Her türlü reklâm ve ilânlar özel tarifeye tabidir.

★

Yıl: 3 — Sayı: 29

Tarih: 10/3/1973

Dizgi — Baskı

İrfan Matbaası — İST.

Bu sayıda

	Sayfa
Selâm	
İSLÂM MEDENİYETİ	2
Başyazı	
Cahid BALTACI	3
Duâ	
Ramazan ARSLANBABA	5
Kalbe Dâir	
H. İbrahim ŞAHİN	8
Ebû Mansur el-Matürîdî	
A. Vehbi ECER	10
Selçuklular Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkitler	
Prof. Dr. Osman TURAN	15
İlim Tahsilinde Metod	
Bekir TOPALOĞLU	20
Birinci Dünya Harbinde İstanbul Medreseleri	
Sadık ALBAYRAK	26
İslâm Devletinde Azınlık Hukuku	
A. Rıza TEMEL	30
Osmanlılarda Tanzimattan Sonra Yapılan Adli ve Hukukî Çalışmalar	
Dr. Osman ÖZTÜRK	34
Faiz-Banka ve İslâm	
Mustafa COŞKUN	36
Çanakkale (şiir)	
M. Âkif ERSOY	41
Sorunuz Söylüylim	
Ramazan ARSLANBABA	43
Haber	
İSLÂM MEDENİYETİ	47

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Muhterem Okuyucu,

Mecmuamız, elinizdeki bu sayı ile tam 29. sayısını tamamlamış bulunmaktadır. Bize bu imkânı bahşeden Cenab-ı Hakka sonsuz hamd ü senalar olsun.

İSLÂM MEDENİYETİ'nin hedefi, ilk sayısında da belirttiği gibi, bugün yeryüzünde eski fonksiyon ve gelişmesini kaybetmiş olan İslâmî ilimleri tekrar ortaya koyarak büyük İSLÂM MEDENİYETİ'ni yeniden ihya etmek, Müslümanları yeni bir dirilişe hazırlamak ve insanlığa ışık tutmaktır. Bu gayeye erişebilmek için de kendi imkânları ölçüsünde İslâm dünyasının belli başlı ilim adamlarının yazılarını bir araya getirmek çabası içindedir. Önce Türkiye'deki ilim adamlarımızı çatımız altında toplayarak onların yazdıklarını siz kıymetli okuyucularımıza takdim etmek, çabamızın ilk basamağını teşkil etti. Bu sebeple Türkiyemizde İslâmî ilimlerin tahsil edildiği beş yüksek İslâm Enstitüsü, İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerindeki ilim adamlarımızı mecmuamızda toplamaya ve böylece İSLÂM MEDENİYETİ'ni onların mecmuu bir KÜLLİYE haline getirmeye azmettik. Buralarda bulunan ilim adamlarımızın herbirine kendi sahalarıyla ilgili mevzular seçerek işlemlerini ve İSLÂM MEDENİYETİ KÜLLİYESİ'ne göndermelerini yazdık. Diğer üniversiteler, Diyanet ve Millî Eğitim camialarında bulunan ilim adamı ve arkadaşlarımızı da külliyemize davet ettik. İnşallah yakında mecmuamızda bu hazırlıklarımızın mahsullerini sizlere takdim edeceğiz.

Bu devredeki çalışma programımızın bir bölümünü böylece sizlere arzettikten sonra artık ona doğru yürümek işi kalıyor. Şüphesiz ki bu da çok önemlidir. Zira aksiyonun gerçekleşmesi, enerjiye bağlıdır. İSLÂM MEDENİYETİ'nin en büyük enerji kaynağı ise siz okuyucularımızdır. Sıcak alâkamızın devamını bekler hürmetlerimizi sunarız.

İSLÂM MEDENİYETİ

SE
LA
M

Kur'an Mantığı

Cahid BALTACI

KUR'AN-ı Kerim'in nüzûlü, beşer tarihinin bir dönüm noktasıdır. İnsanlık haysiyetini kaybeden ve kendi eliyle yaptığı putlara tapmaya başlayan Ademoğlu, onun gelişiyile yeni bir hayata kavuşmuş, insanlığını anlamış ve hakikî mabudunu bulmuştur. Onun koymuş olduğu hayat prensipleri, asırlar boyunca insanlığa yol göstermiş, küfür bataklığından korumuş ve onların medenice yükselişini sağlamıştır. Bugün de yarın da yine aynı prensipler, insanlığın bütün ihtiyacına cevap verecek ve onları yükseltecek durumdadır. Yeterki o, düşünülerek okunsun ve hayata tatbik edilsin...

Günümüz Müslümanlarının acıklı durumlarının yegâne sebebi, Kur'an-ı Kerim'in mânâsından uzaklaşarak, lafzıyla yetinir hale gelmeleri ve onu dedelerinden intikal eden, aktualitesi geçmiş bir kitap gibi telâkki etmeleridir. Halbuki bu, Kur'an ruhuna aykırı bir davranış, İslâm esaslarına uymayan bir telâkkidir. Çünkü Kur'an, kıyamete kadar insanlığa ışık tutacak, onların hem dünya, hem de ukbâ saadetini temin edebilecek kudret ve güçtedir; cemiyette vakî hiçbir hadise gösterilemez ki Kur'an, onda susmuş olsun.

Asrımız, maddî terakkide hızla ilerlerken, malesef mânevî sahada her gün biraz daha gerilemektedir. Doyma bilmeyen ihtirasların zebunu olan insanlığın sonu ise, felâkettir. İlim adamları, onları bu mukadder felâkettten koruyacakları yerde, ellerine daha tehlikeli silâhlar verme çabasıdadırlar. Eğer ilim adamları insanlığı gerçekten kurtarmak istiyorlarsa, biraz da mânânın ilmine; irfana yönelmeli, yalnız kafalara değil, kalplere de hitap edebilmenin yollarını aramalı; tezanın derinliklerini fethederken ruhların derinliklerini ihmal etmemelidirler. Zira fezaı insanların emrine hizmetçi kılan Cenab-ı Zülcelâl, kullarının sahip oldukları üç satırlık madde ilmine böbürlenerek kalplerini ihmal etmelerini hoş görmez. Ve çünkü sadece fikrî inkişaf insanın tabiatına uygun değildir; kalp ve kafası birbirine uymayan insan tıbben hastadır. O halde ruhdaki boşluğu, materyali madde olan Atom'un ilmi dolduramaz. Kalpteki buhranı maddî refah dindiremez ve vicdanlardaki bunalımı çeşitli eğlenceler tatmin edemez. Ruhun itminani, kalbin sükûnu ve vicdanın huzuru, materyali mânâ olan ilimle, yani irfanla mümkündür. Asrımızın materyalist ceyyanı, bu irfanı ihmal etmekte ve kâinâtı, sadece görebildiğinden ibaret sanmaktadır. Hakikatte ise, maddî telaskoplarımızın göremeyeceği, mevcut astronomlarımızın ulaşamayacağı, nice mânâ, hattâ madde fezaları mevcuttur. İşte feza çağı diyalektiğinin eksik tarafı burasıdır. Bunun içindir ki biz, insanlığı dualist bir metodla düşünmeye ve tabiattaki hadiseleri müşahedeye davet ediyor ve bunun da ancak Kur'an'ı anlamakla, onun mantığıyla hareket etmekle mümkün olabileceğini söylüyoruz. Zira Kur'an, Fussilet Sûresi'nin 11. âyetinde:

ثُمَّ اسْتَوَىٰ إِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ ...

«Sonra duman halinde bulunan fezaya yöneldi...», *Enbiya Sûresi'nin 30. âyetinde:*

أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتْ تَرْتَفًا فَفَتَقْنَا هُمَا ...

«Göklerle yer bitişirken biz onları birbirinden ayırdık...», *âyet-i kerîmeleri ile ondört asır önce fezada yüzen bütün gezegenlerin önce bir duman (Nebilöz) halinde iken, o âlemşumul manzumeden ayrıldıklarını; Ya-sin Sûresi'nin 39. âyeti:*

وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا

«Güneş kendi yörüngesinde yürüyüp gitmektedir.» ile *Güneş'in hareket halinde bulunduğu; yine aynı sûresinin 40. âyeti:*

وَكُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ

«Seyyarelerin hepsi (fezada) birer yörüngede yürürler» ile *fezadaki büyük küçük her gezegenin rastgele değil, tesbit edilmiş birer yörünge üzerinde hareket ettiklerini; Neml Sûresi'nin 88. âyeti:*

وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدًا وَهِيَ تَرُمُّ لِسَحَابٍ ...

«Sen dağları görür, onları yerinde durur sanırsın. Halbuki onlar bulutlar gibi geçer giderler...» ile *de Dünya'nın dönmekte olduğunu haber verirken, Araf Sûresi'nin 179. âyet-i kerîmesi ile de:*

لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَئِكَ كَانُوا لَنَا مَرِضِينَ

«Onların kalpleri vardır onunla anlayamazlar; gözleri vardır onunla göremezler; kulakları vardır onunla işitemezler. Onlar hayvanlar gibidirler; bilakis onlardan da aşağıdırlar...» demek sûretiyle göz, kulak ve kalp gibi fiziki azalarımızın vazifelerini eksiksiz olarak yapabilmeleri için de mutlaka manevî gıdadan, mânâ ilminden nasıpdar olmaları icap ettiği haber verilmektedir. Bunun için diyoruz ki, eğer insanoğlu, diğer canlılardan farklı olarak kâinattaki hadiseleri «şeş cihetten», yani altı buuddan görmek istiyorsa Kur'ân'a yönelmeli, Kur'ân'ı anlamalı ve Kur'ân'ın metodu ile hadiselerin tahlilini yapmalıdır.

Çünkü Kur'ân, bir derya-yı ilimdir.

Çünkü Kur'ân, bir menba-yı irfandır.

Çünkü Kur'ân, bir mecelle-i ahlâktır.

Çünkü Kur'ân, bir hazîne-i fazilettir.

Çünkü Kur'ân, bir Kanûn-i ilâhîdir.

Çünkü Kur'ân, bir kitâb-ı ezeldir.

Çünkü Kur'ân, bir hitâb-ı ebedidir.

Çünkü Kur'ân, bir tebliğ-i Muhammedî'dir.

İlâhiyât

DUÂ

Ramazan ARSLANBABA
Tavşanlı Müftüsü

İSLÂMİYETİN önemli emir ve ibâdetlerinden biri de duâdır. Duâ bir mü'min için, içinde yaşadığı dünya mahbesinden ukbâya, ümide, saâdete ve sonsuzluğa açılan nefes ve hayat penceresidir.

Duâ kelimesi lügatte çağırarak, istemek, söylemek anlamlarına gelir. Şeriat ıstılahında ise dergâhı ilâhiden hayır, rahmet, ni'met ve hâcet recâ etmektir.

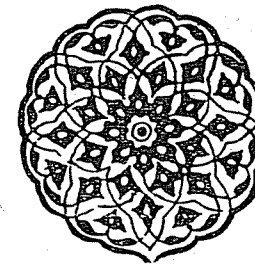
Kölenin efendisinden, küçüğün büyükten, âcizin gücü yetenden arzu, hacet, sevgi ve ihsan talep etmesi nekadar tabii ise, mü'minin de ma'budu olan Allahu Teâlâdan yalvarıp yakararak arzuhâl etmesi de en az o ölçüde tabii ve fitridir.

Daima, duâ, niyaz ve iltica ile yaratıcısına el ve gönül açan mü'min, karamsarlığın, ye'sin ve ümitsizliğin elemelerini tadmaz. Onun hayatını ümid, surûr ve huzûr kaplar.

Duâyı reddeden, onu Cenabı Hakkın ilim ve takdirine karşı bîde-bâne bir davranış zannedenler vardır. Bu telakkî kitap ve sünnetin açık nasları ile aslâ bağdaşamaz. Duâyı lüzumsuz, zâid ve fuzulî bir amel gibi göstermek gayretinde olan kişilerin görüşlerini te'villerle hakka uydurmak vazifemiz olmadığı gibi, bu görüşlerin sahiplerini tenkidde de lüzum görmeyiz. Sadece bu kabil iddiaların Ehli Sünnetçe şâyânî hürmet olamayacağını beyan ve ilân ederiz.

Duâyı, kadere itiraz gibi zan ve tavsif edenlerden Şirazlı Hafız: (v. 792 H.) Muhtacım ve istemiyorum. Hazreti Kerim huzurunda iste-meğe ne lüzum var» demektedir. Hindli Şâir Feyzi Hindî (1547-1597 M.) ise «Bizim hacetlerimize mademki kendisi vakıftır, o halde duâyâ hacet ne? Allah Allah» diyerek duâyı lüzumsuz addettiğini açıklamaktadır. Muğlak ve müphem söz ve davranışları ile asırlardır İslâm Ümmeti arasında Ehl-i Sünnet akidesinin tezelzül ve ihtilâta sebep olmuş bulunanlardan meşhur Hallaç Hüseyin Mansur (858-922) un da buna benzer sözleri çoktur.

Bu bapta en güzel fikir mâruf müfessirlerimizden merhum Elmalılı Hamdi Yazır Efendinin: «İlimden dem vuran bazı cahiller duâyı faidesiz bir şey zannetmişlerdir. Bunların başında kudret-i fatrayı bir

KALBE DÂİR

H. İbrahim ŞAHİN
İst. Yüks. İslâm Enstitüsü
Talebesi

Gönül ve yürek diye de ifade edebileceğimiz kalbi iki kısımda mütalaa ediyoruz:

1 — Maddî, cismanî ve belli mekânı olan kalb,

2 — Manevî, ruhanî ve böyle olduğu için de kendisi için bir mekân düşünülmeyen kalb.

Maddî ve cismanî kalb, sol memenin altında, yumruk büyüklüğünde, çam kozalağını andıran ve kabaca yarım kilo ağırlığında bir et parçasıdır. Hayat için taşıdığı fevkalâde önem hakkında söz söylemeye pek lüzum olmamakla beraber bir-iki hususa işaret etmeden ve çalışması hakkında enteresan birkaç rakam vermeden edemeyeceğim.

Doğumdan çok önce çalışmaya başlayıp bütün bir ömür boyu çarpmasına devam eden bu haaytî organ, cidden hayranlık uyandıran mükemmel bir pompadır. Daha doğrusu benzer verime sahip iki pompadan oluşmuştur. Birisi ile akciğerlere, diğeri ile de bütün dokulara kan ulaştırır. Öyleki, ortalama 9100 litre kanın bir günde, 227.500.000 litre kanın bir ömür boyu deveranını sağlar. Kalbin bu devarlı çalışmasını ve yükümlülüğünü göz önünde tutarak, bir çok ülkede ölüm sebebini teşkil etmesine şaşmamak gerekir. Kabaca dakikada 70 def'a çarpan kalb, her atışında 0,1 litre kadar kan dağıtır (1). Tıbbın kalb hakkındaki bu tespitlerinden, onun ne mükemmel bir yapıya sahip olduğunu ve hayat için taşıdığı ehemmiyeti bir parça anladıktan sonra, imdi bu tespitlerden çok önce bu konuda Allah Resulünün şu hadis-i şerifine bakalım: «*Haberin olsun ki, ceset içinde bir et parçası vardır. Bu iyi oldukça bütün ceset de iyi olur. Bozulunca da cesedin tamamı bozulmuş olur. Haberin olsun ki, o et parçası kalptir.*» Hadis-i şerif, buraya almadığımız ön kısmıyla düşünülürse daha ziyade kalbi manevî dediğimiz ve aşağıda izaha çalıştığımız kısma işaret ederse de, aynı zamanda bunu kalbi cismanî olarak anlamamız ve hadis-i şerifi bu açıdan değerlendirmemiz mümkündür. Daha doğrusu hadis-i şeriften hem kalbi cismaniyi ve hem de kalbi maneviyi anlamamızda bir mahzur yoktur. Ayrıca hadis-i şerifi, tıbbın kalb hakkındaki şimdiki bulgularından ve hayat için haiz olduğu büyük önemi ortaya koymasından asırlar önce ifade buyurulmuş olması açısından ele alırsak, tıbbı ışık tutan büyük bir mucize olduğu kendiliğinden ortaya çıkar.

Manevî ve ruhanî kalb ise, hayli muğlak ve karışık bir durum arzeder. Lisanimızda yer alan «temiz kalbli insan», «kalbi karar-mış» v.b. gibi sözler hep bu kalbi maneviyi ifade ederler. Bu neviden olan kalb şuur,

vicdan, idrak ve akıl gücümüzün kaynağıdır. Mekânsızdır, manevî hayatımızın merkezi olup «Nefs-i natika» diye de tabir olunur. İnsanın asıl hakikatını bu kalb teşkil eder (2). İmam-ı Gazzali bu tür kalbi ruhla eş manalı olarak zikrediyor (3).

Kur'an-ı kerimde «*Andolsun ki biz cin ve insden bir çoğunu cehenem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, bunlarla idrak etmezler. Gözleri vardır, bunlarla görmezler. Kulakları vardır, bunlarla işitmezler. Onlar dört ayaklı hayvanlar gibidir. Hattâ daha da sapaktırlar. Onlar gaflette olanların ta kendileridirler*» buyuruluyor (4). Bu âyette kalbin idrak ve derinliğine anlama gibi bir hassasının mevcudiyeti ifade ediliyor ki, bu da kalbi «akıl» diye tanımlayanlara hak verecek bir keyfiyettir.

Sûre-i Ra'd'da «*Bunlar, iman edenlerdir. Allah'ın zikriyle kalpleri itminane (süküne) kavuşurlar*» buyurulmaktadır (5). Bu âyette kalbin sükün bulması ve oturaklaşması ifade edildiği cihetle zikri iki def'a geçen «kalb» kelimelerini «vicdan» olarak anlamak lâzım gelir. Daha açık bir ifade ide kalbi vicdanın kaynağı olarak tanımak gerekir. Sıkça kullandığımız «kalbsiz» kelimesi de duygudan yoksun demek olduğu gibi «vicdansız» anlamına da gelir.

Yukarda da işaret ettiğimiz gibi kalbi gönül manasında kullandığımız da vakidir. Meselâ, «kalbimden geçti» sözümüz «günlümden veya zihnimden geçti» sözlerinden farksızdır (6).

«*Allah, onların kalplerine de, kulaklarına da mühür basmıştır. Gözlerinin üzerinde bir de perde vardır. En büyük azap onlarındır.*» Ve «*Kalplerinde bir maraz vardır onların. Allah da marazlarını artırdı.*» v.b. gibi âyetler kalbin iman için kaynak teşkil ettiğini ortaya koyarlar. Merhum Âkif:

«*İmandır o cevher ki ilâhî ne büyüktür İmansız olan pash yürek sinede yüküdür.*» beytiyle de bu hususa dokunmuşlardır.

Aşkın, sevginin, imanın ve merhametin v.s. kaynağı olan; adına akıl, vicdan, gönül ve ruh dediğimiz kalbi manevînin maddî ve cismanî kalble bir ilişkisi var mıdır? Varsa nasıldır? Şüphesiz aralarında alâka mevcuttur. Ancak bu alâkanın keyfiyeti ve vasıtası bilinmemektedir. Bu noktada akıllar hayrettedir. Bu cihet ruh ilmi ile uğraşanların en

çok yoruldukları bir mevzudur. İnsanlara ilmin çok az verildiği bu mevzuda hayretler ve iphamlar süredursun biz değerli müfessir Muhammed Hamdi Yazır merhumun şu sözünü nakledeyim: «*Bedende kalbi cismanînin mevkii neyse ruhta da kalbi manevînin mevkii odur. Akıl ile kalbin münasebetini de «akıl» kelimesine havale edelim.*» (8)

Evet, bedende cismanî kalbin mevkii neyse ruhta da manevî kalbin mevkii odur. Cismanî kalb nasıl ki, beden için bir muharrik motör rolü oynuyorsa, manevî kalb de ruh için, bir muharrik motördür. Onu harekete geçiren ve hareketliliğini sürdüren kuvvettir. Cismanî kalbin durmasıyla bedeni hayat durduğu gibi, manevî kalbin durmasıyla de ruhî hayat söner; insanlığını kaybeder insan; hayvanlık derekesine, hatta daha da aşağılara iner. İnsanın insanlığı bu kalbi manevî dediğimiz varlıkla kaimdir. O yitirildiği ve öldürüldüğü takdirde insan artık kalp olarak insandır. Yukarda geçen A'raf sûresi 179. âyetinin işaret ettiği bir husus daha vardır ki, o da şudur: Hayvanlar kalbi manevîden yoksundur, başka bir deyişle insanla hayvan arasında ayırıcı vasıf kalbi manevîdir.

İmam-ı Gazalî hiss-i kablevukuu şöyle izah eder: «*Kalb bir aynadır. Levh-i mahfuz da bir aynadır. Bir ayna diğer bir aynanın karşısına konulunca birindeki görüntüler diğerine akseder. İşte kalb aynası levh-i mahfuzun karşısına konduğu an ondaki bir takım görüntüleri yansıtır ve olacaklar hakkında önceden bir sezgi hasıl olur. Bu her kalbin için varittir. Yeter ki kalb hislerle uğraşmanın ve melekût âlemine açılan pencereyi kapamasın.*» (9)

Kalb penceremizin daima Hak'ka açık olmasını ve «selim bir kalble kendine varanlar» kafilesine bizleri de katmasını Ulu Yezdan'dan niyaz ederim.

- (1) İnsan Yapısı ve Yaşamı s. 439.
- (2) Elmalî Tefsiri, c. I, s. 210.
- (3) Kimyay-ı Saadet Tercemesi, s. 27.
- (4) Kur'an-ı Kerim 7/179 (Hasan Basri Çantay terc.).
- (5) Ra'd sûresi, s. 28.
- (6) Elmalî Tefsiri, c. I, s. 210.
- (7) Bakara sûresi, 7, 10.
- (8) Elmalî Tefsiri, c. I, s. 221.
- (9) Kimyay-ı Saadet terc. s. 35.

Kelâm

Ebû Mansur el - Matürîdî

NEDEN MATÜRİDİ ?

EBU Mansur el-Matürîdî (öl. H/333 - M/944) İslâm âleminin büyük bir bölgesine hâkim olan inanç sisteminin temsilcisi ve kurucusudur. Hususen Hanefî mezhebi mensuplarının « i t i k a d » da imamları olan Matürîdî, İslâm tarihinde orijinal tefekkür örneklerinden birinin ve Ehl-i Sünnetin kelâm ilmindeki akli tefekkürünün temsilcisi olarak bütün Müslümanlar arasında büyük bir mev-

kie ve tesire sahiptir. Matürîdî, Müslümanların büyük bir çoğunluğunun mezheb imamı olarak ve doğup yaşadığı bölge itibariyle de —bilindiği üzere Türk oluşuyla da— önem taşır. Bu sebeptendir ki, her Müslüman Türk'ün Matürîdî ve onun görüşlerini bilmesi, öğrenmesi zarureti vardır.

Matürîdî zamanımıza kadar sebebi bilinmeyen bir ihmale uğramıştır. Hiç olmazsa bugünden sonra Matürîdî, Müslüman-Türk aydınlar arasında bilinmeli, tanınmalı ve gerçek yerini almalıdır.

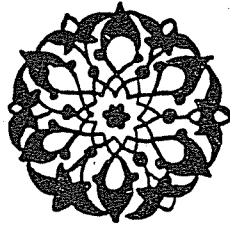
Hayatı :

Ebu Mansur el-Matürîdî ünvanıyla tanınan *Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud el-MATÜRİDİ es-SEMERCANDİ* Maveraünnehir bölgesinde Semerkand'ın « *M a t ü r i d* » kasabasında doğmuştur. Doğum tarihi bilinmemekle beraber H/238 - M/862 yılları civarı olduğu tahmin edilmektedir (1). H/333 - M/944 yılı olan vefat tarihi üzerinde bir ihtilâf yoktur. Ebu Mansur el-Matürîdî zikredilen tarihte Semerkand'ın « *J a k e r d i z e* » mahallesinde (2) vefat etmiştir.

Ebu Mansur el-Matürîdî amelde *Hanefî* idi. İlmîni ve inançla ilgili görüşlerinin çoğunu *Ebu Hanîfe*'nin öğrencisi *Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî* (öl. H/189 - M/805) nin öğrencilerinden aldı. Tabakât kitaplarının verdiği bilgiye göre Matürîdî'nin

hocası *Ebubekr Ahmed el-Cüzcanî*'dir (3). Bu şahıs *Ebu Süleyman el-Cüzcanî*'nin, *Ebu Süleyman el-Cüzcanî* de *İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî*'nin talebesidir (4). Böylece Matürîdîye Ebu Hanîfe'nin ilmi ve fıkhi nakşedilmiş oldu.

A Vehbi ECER
Kayseri Yük. İsl. Enstitüsü
Öğretim Üyesi

Ebu Mansur el-Matürîdî'nin hayatı hakkında maalesef daha fazla bilgiye sahip değiliz. Mezhepler tarihinin kaynak kitapları, Matürîdîye ile aynı durumda olan kelâmî ekollerden ve onların ileri gelenlerinden bahsettikleri halde Matürîdîye'yi anmamışlar, O'nu kitaplarına almamışlardır. *Abdülkahîr el-Bağdadî* (öl. H/429 - M/1037) nin « *el-Fark Beyn el-Firak* » ve « *Usul üd-Dîn* » adlı kitaplarında, *Ebu Muzaffer el-isferâyînî* (öl. H/471 - M/1037) nin « *et-Tefsîr fî'd-Dîn* » inde, *Ebu'l-Feth Muhammed b. Abrikkerim b. Ebi Bekr Ahmed eş-Şehristânî*'nin (5) « *el-Milel V'en-Nihal* » inde ve *İbn Hazm el-Endulusî* (öl. H/456 - M/1063) nin « *Kitab ül-Fisâl* » inde Matürîdî ve Matürîdîyeden hiç bahsedilmemektedir. Daha sonraki yıllarda yaşayan; ilimler tarihini geniş şekilde ele alan ve bütün dünya dillerine çevrilmiş bulunan *İbni Haldun'un* (6) meşhur *M u k a d d i m e* 'sinde bile Matürîdînin adına rastlayamıyoruz. Bu korkunç sükûtun yanı sıra t a b a k â t kitapları da onun hayatıyla ilgili çok kısa bilgi vermektedirler. *Ebu'l-Maîn en-Nesefî* (öl. H/508 - M/1114) nin « *Tefsirat ül-Edille* » adlı kitabının Matürîdî ve Matürîdîyenin ileri gelenleriyle ilgili bir bölümünü yayımlayarak O'nun muhiti ile şahsiyeti arasındaki ilişkiyi kurmaya yarayacak aydınlatıcı malzeme sunmaya çalışan Muhterem hocamız *Prof. Muhammed b. Tavât et-Tancî* bu konuya şöylece işaret ederler!

« *Matürîdî Müslümanlar arasındaki mevkiinin büyüklüğüne, İslâm akidesinde bırakmış olduğu ve bugüne kadar kuvvetini kaybetmemiş olan tesirlerine, İslâmın orijinal tefekkür örneklerinden birini temsil edip günümüze kadar intikal etmiş eserlerine rağmen, İslâm âleminin orta bölgelerine hakim kelâm mektebinin müessisi muasır meslektaşısı Ebu'l-Hasan el-Eş'arî (ölm. H/324 - M/935) kadar kendinden sonrakiler arasında geniş bir etüde nail olamamıştır.* »

Bu nail olamayışın sebebi ise şöylece özetlenir:

« *Eski İslâm müellifleri bibliyografya kitaplarında Matürîdî hakkında aradıklarının bulamamaktan şikâyet etmişlerdir. Muasır araştırmacılar da bunun Ehl-i Sünnet kelâm ilmi üzerinde Matürîdînin kuvvetli tesirini saklamaya karşı duyulan bir temayül mahsulü olduğunu tasavvur etmiş ve bu saklama key-*

fiyetine de yalnız muasır meslektaşısı Ebu'l-Hasan el-Eş'arî'yi sünneti akideyi müdafaaya ve Ehl-i Sünnete muhalif taşkın fırkalarla mücadeleye koyulmuş İslâm büyüğü olarak gösterme arzusunun sebep olduğunu düşünmüşlerdir (7). »

Ne derece iyi niyetle davranırsa dayansın Matürîdî'ye reva görülen bu ihmâl bir haksızlıktır. Matürîdî de *Eş'arî* ile aynı güç ve ehliyetle ehl-i bid'atla mücadele etmiştir. Bize intikal eden eserlerinde bu hususu tesbit etmek mümkündür. Ayrıca Arabistan'a çeşitli seyahatler yaptığı da bilinmektedir (8). *Prof. Muhammed Ebu Zehrâ'ya* göre *Eş'arî* « *düşmanın otağında* » savaştı, Matürîdî ise uzaktan « *savaşın gürültüsünü* » nu duyarak kendi bölgesindeki bazı Mutezilelere karşı bayrak açtı (9). Şüphesiz bu görüş de eskidenberi devam eden peşin fikrin bir devamıdır ve Matürîdî'nin hâlâ hafife alışının tekrarıdır. *Eş'arî*, İslâm ilim dünyasında daha çok şöret bulmuşsa da bugün inkârî mümkün olmayan bir hakikat vardır ki, Matürîdî dünya Müslümanlarının büyük bir çoğunluğunun —*Eş'arî*'den daha fazla— gönüllerine taht kurmuş ve inanç ve düşünce sistemlerini meydana getirmiştir.

Z a m a n ı

İnsanlar yaşadıkça çağ içinde ele alınırlarsa daha doğru değerlendirilirler. Bu bakımdan Matürîdînin yaşadığı zamana ait fikri hayatın ve dinî yaşayışın kısaca ele alınmasında faydalar vardır.

Hz. Peygamber (S.A.S.) in vefatlarından sonra, hususen *Hz. Osman*, *Hz. Ali* ve onu takib eden zamanlarda meydana gelen bazı tarihî olaylar Müslümanlar arasında büyük fikri ayrılıkların doğmasına sebep oldu. Birinin Mümin dediğine diğeri kâfir diyecek hale geldi. Bütün grublar görüşlerini doğrulamak için *Kur'an* ve *hadis'e* başvurular (10). Kendi fikirlerinin en doğru olduğunu isbat için aldıkları *Kur'an* ve *Sünneti* görüşlerine uymadığı takdirde *tevil* ile uydurmaya çalıştılar ve böylece fikri-dinî bir anarşi başgösterdi. *Mümin*, *kâfir* ve *fâsık* terimleri ve *mü'min*, *kâfir* ve *fâsık* olanların akibetleri hakkında değişik görüşler ve izahlar ortaya çıktı. Fetih hareketlerinin meydana getirdiği yabancı din ve kültürlerle sıkı temas mecburiyeti de ayrılıkları hızlandırdı. *Emeviler* devrinde (H/41-132) yabancı un-

surların da tesiriyle, Müslümanların daha önce konuşmaya cesaret edemedikleri itikadî meseleler açıkça münakaşa edilmeye başlanınca bunlara akılla hal çaresi bulmaya *Mutezile Mezhebi* cesaret gösterdi. Emevi Halifelerinden bazıları da bu mezhebe girdiler. Bu mezheb mensupları, bilhassa Abbâsî halifelerinin yardım ve desteğini sağlayınca kendileri gibi düşünmeyenlere baskı yaptılar. *Halife Vâsık* devri (H/227 - 232, M/841-846) Mutezilenin altın çağı olduğu kadar, Mutezileden olmayanlara karşı baskının şiddetini en fazla artırdığı bir devirdir. Vâsık'ın Kur'an'ın Kelâmullah olduğunu ve Allahın ahirette görülebileceğini söyleyen bir kimseyi «*Cenâb-i Hakkı cisimlere benzetiyor*» diyerek kendi eliyle öldürdüğü anlatılır (11). Mutezilenin müsamahasız, mutaassıb baskıları sebebiyle Ehl-i Sünnet imamlarına karşı acıma hissiyle karışık bir sempati belirlemeye başladı. Ehl-i sünnet bilginleri Mutezileye karşı onların metodlarını kullanmak suretiyle cephe aldılar. İslâm dünyasının üç büyük bölgesinde Ehl-i Sünnet inancını savunan üç büyük insan ortaya çıktı. Arabistan'da *Ebu'l-Hasan el-Eş'arî* (öl. H/324 - M/935), Maveraünnehir, Semerkand çevresinde *Ebu Mansur el-Matürîdî*, Mısır'da ise *Ebu Cafer et-Tahavî* (öl. H/333 - M/944) bid'at ehli ile savaşa giriştiler. Mutezileden ayrılarak arkadaşları ve hocalarına cephe alan Eş'arî «*mutezilenin akidelerini onların kendi silâhlarını kullanarak yani akli deliller ile reddetmiş* (12)» idi. «*Akl ile nakli birleştirerek*» Ehl-i Sünnet kelâm ilmini meydana getirdi (13). Aristo'nun kıyas nazariyesini «*dini savunma vasıtası haline* (14)» getirmiş olan Eş'arî, bu metodu sebebiyle Hanbelîlerin ve Şiiilerin tepkileriyle karşılaşmışsa da «*Arap dilinin hüküm sürdüğü bölgelerde*» geniş bir taraftar buldu (15). Bir müsteşrik Eş'arî için «*kısmen Aristo felsefesinin tesiriyle felsefe ve İslâm ilm-i kelâmı arasında şuurlu olarak bir uzlaştırma yapmak gayretini*» temsil (16) eden bir kelâm sistemi tesis ettiğini yazar. *Dr. Lütfi Doğan* ise, Eş'arî'nin donmuş nasıhlığın kötülüğünü ve kuru akılcılığın mahzurlarını görerek ikisinin ortasını bulmaya çalıştığını anlatır (17).

Ebu Cafer Ahmet Tahavî (öl. H/321 - M/933) Eş'arînin asırdaşı olarak aynı mücadeleleri kendi bölgesi olan Mısır'da yürüt-

müş, Ehl-i sünnet inancıyla ilgili kitaplar yazmıştır. Fıkıhta «*re'y taraftarı*» ve *Ebu Hanifenin* takipçisidir. Kelâmda *Eş'arî* ve *Matürîdîden* metot bakımından ayrılmışsa da, onların yapmak istedikleri aynı şeyler için çalışmıştır. Bir yazar bu hususu şöyle açıklar!

«Bu hareketin (Ehl-i Sünnet Kelâmının) ilk temsilcisi olarak Eş'arînin adını zikretmiştik, çağdaşları olan Semerkandlı Matürîdî ile Mısırlı Tahavî de aynı şekilde, bu anlayışın temsilcileridirler. Bununla beraber Tahavî hemen hemen unutulmuş gibidir. Eş'arîlik ve Matürîdîlik uzun müddet rakib sünnî kelâm sistemleri olarak devam etti, Matürîdî mezhebi halen Müslüman Türkler arasında yaşamaktadır (18)».

Aynı yıllarda yaşayan *Tahavî* ve *Eş'arî* nin buldukları coğrafi bölgelerin dışında Semerkand ve çevresinde Ehl-i Sünnet inancını daha güçlü bir şekilde sunan üçüncü şahıs vardır. Bu, *Ebu Mansur el-Matürîdî* idi.

Metodu

Matürîdî mezhepler arası sert tartışmaların olduğu bir sırada Semerkand'da münazaralar ve münakaşalar yaptı, eserler yazdı ve sonuç olarak dinin açıklanmasında akla itimat etti ve akli kullandı. *Muhammed Ebu Zehra* Matürîdînin metodunu ve Eş'arînin metodundan farkını şöyle açıklar:

«*Matürîdînin metodunda aklın, herhangibir mübalağaya sapsaksızın ve haddini aşmaksızın büyük bir yeri ve değeri vardır. Eş'arîler ise akli nakle bağlar ve fiil ile teyid ederler. O kadar ki, bu mesele üzerinde duran bir araştırmacı neredeyse, Eş'arîlerin Mutezile ile fıkıh ve hadis arasındaki bir çizgi üzerinde olduğunu, Matürîdîlerin de Mutezile ile Eş'arîler arasındaki bir hatta bulunduğunu söyleyebilir.* (19)»

Gerçekte Matürîdî doğruyu, hakkı sadece nakilden bekleyen ve sadece nakle güvenen Selefiye'ye muhalif olarak şeriatın faydalanmak için akla güvenmenin gereğine inanmış ve bir çok meselelerde Mutezileden ayrılmış olmasına rağmen, aklın prensiplerinin kullanılmasında onlarla birleşmiştir. Allahu Taâlânın akılla bilineceği hususunda Mutezile ile hemfikirdir (20). İyilik ve kötülüğün bilinmesinde Eş'arîden daha çok Mutezile'ye yakındır. Çünkü ona göre akıl, bir şeyin iyi veya kötü olduğunu idrak ede-

bilir. Bu bakımdan şeriate muhalif olmayan noktalarda aklın hükmünü esas kabul etmek gerekir (21). Eş'arî ve Matürîdî ile müslümanlar arasında akıl, nakil seviyesinde bir değer kazanmıştır. Mutezilenin yabancı kültür ve dinlerin tesiri altında kalarak nakli akla uydurmak suretiyle aşırılıklara ve bâtil saplantılara kaymasına karşılık Matürîdî akıl ve nakil arasında bir denge kurmasını başarmıştır. Böylece H/3. asrın sonunda akli ve nakli ahenkli bir şekilde tevhid eden bir ehli sünnet ilm-i kelâm'ı teşekkül etmiş, İslâm fikir hayatında felsefe ve mantığa yer verilmiş ve akıl kendi kudretini ve değerini naklin yanında kabul ettirmiştir (22).

Eş'ariyye ile Matürîdiyye arasında vardıkları neticeler, kabul ettikleri ilkeler itibariyle çoğunlukla ittifakın bulunmasına rağmen, ayrılıkların da varlığına işaret edenler bulunmaktadır. Bu iki mezhep arasındaki ihtilâfın kırka balığ olduğunu (23), bazıları ise on meseleyi aşmadığını (24) söylerler. Çoğunluk, bu iki mezhep arasında on iki meselede ihtilâf olduğunu kabul eder (25). Bizim bu meseleleri tek tek ele almamız makalemizin sınırlarını aşacağı için mümkün olmamaktadır.

ESERLERİ

Matürîdînin hayatı ile ilgili ihmaller eserlerinin korunması, basılması ve yayılması hususlarında da devam etmiştir. Bazı kitapları tamamen yok olmuş, bazıları ise zamanımıza yazma nüshalar halinde intikal etmiştir. Matürîdînin iktaplarından ittifak edilenlerle halihazırda mevcudiyeti bilinenlerin isimlerini zikrediyorum (26):

1. *Te'vilat ül-Matürîdî*: Matürîdînin tefsir kitabıdır. Kitabına ve ayetleri açıklamasına neden tefsir demeyip de te'vil dediğin kitabın başlangıcında açıklar. Türkiye'nin bir çok kütüphanelerinde çok güzel yazmaları mevcuttur (27). Henüz matbu hale getirilememiştir.

2. *Beyan Vehm ül-Mutezile* (28).

3. *Risale'tü fi Mâ La Yecuzü'l-Vakf Aleyhi fi'l-Kur'an* (29).

4. *Vesayâ ve Münacât* (30).

5. *Risale'tün fi'l-Akaid!* Bazı kütüphanelerimizde çeşitli yazmaları (31) bulunan bu eser ilk defa Ankara İlahiyat Fakültesi Profesörlerinden *Yusuf Ziya Yörükân* tarafından 1953 yılında «*İslâm Akaidine*

Dair Eski Metinleri» ismi altında metni ve tercümesi Fakülte yayını olarak neşredildi.

6. *Kitab üt-Tevhid*: Kanaatimizce Matürîdînin en önemli ve en güçlü eseridir. Tek yazma nüshası İngiltere'de *Cambridge Üniversitesi Kitaplığına* bulunan bu eser, Matürîdînin akaid ile ilgili bütün görüşlerini ihtiva eder. Eserde Matürîdî zamanında mevcut olan cereyanlardan Babekiye, Seneviye, Cebriye, Cehmiye, Haseviye, Havarig, Dehriye, Zanadika, Seb'iye, Sofistaiyye, Kaderiye, Karamita, Kerramiye, Mecusiye, Mürcie, Mutezile, Müşebbihe, Müneccime, Neccariye, Yahudiye... cereyanlarını çeşitli sebeplerle meseleler dolayısıyla tenkid eder. Çeşitli kelâmî meseleleri alır inceler ve kendi görüşlerini ortaya koyar. Bu çok kıymetli eseri İskenderiye Üniversitesi felsefe profesörlerinden *Dr. Fethullah Huleyf* 1970 yılında Beyrut'ta «*Şark Edebiyatı Enstitüsü'nün Arap ve İslâm Düşünce Serisi*» yayını olarak neşretti. *Dr. Fethullah Huleyh* 58 sayfalık gerçekten bir araştırma ve emek mahsulü olan arapça, 43 sayfalık İngilizce önsöz ile eserden faydalanmayı kolaylaştırıcı isimler, terimler, fırka - Mezhep ve Dinler ile ilgili ayrı ayrı indeksler ilâve ederek ilim âlemine (*Kitab'üt-Tevhid*) i kazandırdı (32). Metin olarak 401 sayfayı bulan bu eserin Türkçe'ye kazandırılması ise ayrı bir hizmet olacaktır.

Bunların dışında Matürîdînin yazdığı belirtilen başka kitaplarda mevcuttur (33). Meselâ «*er-Reddu âlâ'l-Karamata, el-Cedel, Reddu'l-Usul il-Hamse, Reddu Evail ül-Edille L'il-Kâ'bî, Me'haz üş-Şera'ig...*» gibi,

NETİCE

Mezhep İmamımız Matürîdînin, etraflıca incelenmesi, tanıtılması, değerinin ortaya konulması, eserlerinin kazandırılması şartına inanıyoruz. Kimlerin tesiri altında kaldığı ve kimleri etkilediği, eserlerinin ve yaşadığı zaman içinde fikri muhitinin incelenerek tesbit edilmesi yeni bilgiler kazandıracak, Matürîdînin orijinalliği belirlenecektir. Fikirlerini özetlemeye makaleyi uzatmamak için imkân bulamadığımız Matürîdînin eserlerinin Türkçe'ye kazandırılması, asırlarca O'na reva görülen ihmalin telâfisi bakımından önemli olacaktır.

1. *Dr. Fethullah Huleyf*, İmamın «*Kitab'üt-Tevhid*» adlı kitabına yazdığı önsöz de (Beyrut

1970) Dr. Eyyüp Ali isimli bir yazardan bu tarihi nakleder. (s. 2).

2. Prof. Muhammed b. Tavit et-Tancı, Ebu Mansur al-Maturidi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1955, 1-2 sayı, Sa: 9 da bu ismi W. Barthold'dan naklen zikreder.

3. Hocasının Nasr b. Yahya el-Belhî (öl. H: 268 - M: 881) olduğunu yazanlar da vardır. Muhammed Ebû Zehra, el-Mezahib ül-İslâmiye, Mısır 1969, sa. 287.

4. Mevlanâ Muhammed Kamî b. Derviş İbrahim el-Edirnevi (öl. H: 1136 - M:1723), Tabakât'ül-Hanefiye (İstinsah Ta. H: 1176) va: 110a, Kayseri Raşit Efendi Kitaplığı 972 No.da kayıtlı. Şeybani için bakınız: İslâm Medeniyeti Dergisi özel sayısı, Haziran 1969, sayı: 20.

5. Şehristanî (öl. H: 548 - M: 1153) için bakınız: Prof. Muhammed b. Tavrî et-Tancı, Şehristanî, İslâm Ansiklopedisi, C: 11.

6. İbni Haldun (öl. H: 808 - M: 1405) ve eserleri ile ilgili kısa bilgi için bak: M. Şemseddin, İslâm'da Tarih ve Müverrihler, İstanbul, 1342 sa: 248, H. Ziya Ülken - Ziyaeddin Fahri, İbni Haldun, İstanbul, 1940, Clément Huart, Terc. Cemal Sezgin, Arab ve İslâm Edebiyatı, Ankara 1971 sa: 358, Ord. Prof. Zeki Velidî Togan, Tarihte Usul, İstanbul 1960, sa: 158.

7. Prof. Muhammed b. Tavit et-Tancı, Ebu Mansur al-Maturidi, aynı yer ve eser.

8. Muhammed Ebu Zehra, terc. Ethem Ruhi Fırlı - Osman Eskicioğlu, İslâm'da Siyasî ve İtikadî Mezhepler Tarihi, İstanbul, 1970 sa: 237.

9. Muhammed Ebu Zehra, aynı kitap, s: 239.

10. Prof. Muhamed ül-Behiy, terc. F. Sezgin, İslâm Düşüncesinin İlahî Tarafı, İst. 1948, sa: 23 ve devamı, Prof. M. b. Tavit et-Tancı, Şehristanî'nin Kitab'ül-Milel V'en-Nihal'i, İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1957 yılı.

11. Halifenin öldürdüğü şahsın adı Ahmed b. Nasr b. Melik el-Huzâ'î'dir. Bak: Zühdi Hasan Carrullah, el-Mu'tezile, Kahire, 1947, sa. 178-179.

12. H. Ritter, Eş'ari, İslâm Ansiklopedisi, C. 4, sa. 390.

13. D. B. Macdonald, Kelâm, İslâm Ansiklopedisi, C. 6, sa. 543.

14. Doç Dr. Nihat Keklik, İslâm Düşüncesinde Mantık, İslâm Düşüncesi Dergisi, Aralık 1967, Sayı 4.

15. W. Montgomery Watt, Aş'ariyya, Ancylopedie de L'Islam, Leiden, 1960, C. 1, sa. 716 — Ayrıca: W. Montgomery Watt, terc. Süleyman Ateş, İslâm Felsefesi ve Kelâmı, Ankara, 1968, sa. 79-84.

16. De Leacy O'Leary, terc. Prof. H. G. Yurdayın - Dr. Yaşar Kutluay, İslâm Düşüncesi ve Tarihteki Yeri, Ankara 1959, sa. 72.

17. Dr. Lütü Dğan, Ehli Sünnet Kelâmında Eş'ari Mektebi, Ankara, 1961, sa. 25-26 — Ayrıca bakınız: Şehristanî, el-Milel v'en-Nihal, Kahire, 1961, sa. 94, M. Ebu Zehra, İslâm'da Siyasî ve İtikadî Mezhepler Tarihi, sa. 218, İ. Hakkı İzmirli, Yeni İlm-i Kelâm, C. 1, sa. 109, Ahmed Emin, Zuhr ül-İslâm, Kahire, 1964, C. 4, sa. 65, Eş'ari, Makalât ül-İslâmiyyin, Kahire, Prof. Fuat Sezgin, Geschichte

Des Arabischen Schrifttums (kısa adı GAS), Leiden, 1967, Band 1, sa. 602.

18. De Leacy O'Leary, aynı kitap, sa. 111.

19. M. Ebu Zehra, aynı kitap, sa. 240.

20. Prof. İbrahim Agâh Çubukçu, Mutezile ve Akıl Meselesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1964 — Muhammed Ebu Zehra, aynı kitap, sa. 240.

21. Prof. İ. Agâh Çubukçu, aynı makale, M. Ebu Zehra, aynı kitap, sa. 241.

22. Louis Gardet, Philosophie et Religion en Islam Avant L'An 330 de L'Hégire, L'Élaboration de L'Islam, Paris, 1961.

23. Ahmed Emin, Zuhr ül-İslâm, C. 4, sa. 92.

24. Muhammed Ebu Zehra, aynı kitap, sa. 239.

25. İ. Hakkı İzmirli, Yeni İlm-i Kelâm, İstanbul, 1339, C. 1, sa. 113-115 — Bu konuyla ilgili olarak İbn Kemal Paşa'nın matbu, küçük bir risalesi dr. Adı «Risaletü'l-İhtilâf Beyn'el-Eşaire V'el-Maturidiye fi İsna 'Aşera Mes'eleti» olan risalenin çeşitli baskıları yapılmıştır.

26. Matüridin'in Kitaplarının isimleri için bakınız: Kâtib Çelebi, Keşf üz-Zünûn, İst., 1941, C. 1, sa. 335 — Carl Brockelmann, GAL, Band 1, sa. 209 — Prof. Fuat Sezgin, GAS, Band 1, sa. 604 — Hayreddin ez-Zirikli, el-A'lâm, Beyrut, 1969, C. 7, sa. 242 — Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi Tabakât ül-Müfessirin, Ankara, 1960, sa. 200 — Prof. Yusuf Ziya Yörükân, İslâm Akaidine Dair Eski Metinler, İstanbul, 1953, önsöz — D. B. Macdonald, Matüridi, İslâm Ansiklopedisi C. 7.

27. Bak. F. Sezgin, GAS, Band 1, sa. 606 — İstanbul Selimağa Kitaplığı Nu. 40, Ragıp Paşa Kitaplığı Nu. 35, Beşirağa Kitaplığı Nu. 9, Revan Kitap. Nu. 182, Konya Yusufaga Kitpl. Nu. 5552, Kayseri Raşid Efendi iKtaphğı Nu. 47 (Altın çerçeve içinde nefis ve kıymetli bir yazmadır. 677 varak olan eser Fatıha Suresinden başlayıp (Va. 2a-4a) Nâs suresinde (Va. 676a-677b) biter. Tek cild halindedir.)

28. İstanbul Köprülü Kütüphanesi, Nu. 856.

29. İstanbul Şehid Ali Paşa Kütüphanesi, Nu. 2790/6 (Va. 59a-59b) ve Köprülü Kütüphanesi Nu. III. 705 (Va. 44a-44b).

30. İstanbul Fatih Kütüphanesi, Nu. 2426 (Va. 112b-117a), Bursa H. Çelebi Küt. Nu. 1187/ (H. 757 yılında istinsah edilmiştir. Va. 112b-117a).

31. Şehid Ali Paşa Küt. Nu. 1717/3 (Va. 38a-41b) — Lâleli Küt. Nu. 2411/2 (Va. 16b-31b) — Nuru Osmaniye Küt. Nu. 2188/2 (Va. 25b-28a) — Ragıp Paşa Küt. Nu. 1492/2 (Va. 8a-10b).

32. Kitab üt-Tevhid'in, Dr. Fethullah Huleyf tarafından neşrinden önce eserin fotokopisi üzerinde, değerli meslektaşım İzmir Y. İ. E. Öğretim üyesi Avni İhan'ın, merhum Doç. Dr. Yaşar Kutluay ve Bağdat Üniversitesi Felsefe Profesörü muhterem Dr. İrfan Abdülhamid ile çalışmaları olduğunu duyduğum. Bu arada eserin iki sayfasının tercümesi de Diyanet Dergisinde yayımlandı. Bakınız: Avni İhan, İmam-ı Matüridi ve Kitab'üt-Tevhidi, Diyanet Dergisi, Mart-Nisan 1970, sayı 94-95.

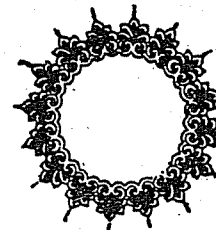
33. Brockelmann, GAL, Band 1, sa. 209, Cupl. 1, sa. 346 — Prof. F. Sezgin, GAS, Band 1, sa. 606 — Zirikli, el-A'lâm, C. 7, sa. 342.

Tarih

Selçuklular Tarihi Hakkında Araştırmalar ve Tenkidler

Prof. Dr. Osman TURAN

I

YEDİ yıl önce çıkan «Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti» adlı eserimiz bu devre ait büyük siyasî, iktisadî ve kültürel meseleler, Selçuklular hakkında bugüne kadar süregelen kanaat hataları ve yanlış bilgiler üzerinde yeni araştırma ve görüşlerle dolu idi. Bu hüviyeti dolayısıyledir, ki eser dahilde ve hariçte ilim sahasında çok az görülen bir alâka ile karşılanmış ve bu se-

beple de çabuk tükenmişti. Talebin artması ve bazı nüshaların yüksek bir fiyata çıkması bize ikinci baskısını yapmak zarûretini göstermiş ve tekrar basılmıştır (1). Bu müsbet alâkaya mukabil iki meslekdaşın menfi davranışları kendini göstermiş; bunların kitap hakkında giriştikleri tenkidler yalnız ilim ölçülerini aşmamış; bir saldırış şeklini de almıştı. Gerçekten evvelce daima bize ve nesriyatımıza karşı saygı duyan merhûm Profesör Ahmed Ateş ile Profesör Kafesoğlu tarafından başlayan bu saldırışların dikkati çekmemesi ve kafalarda bir istifham yaratma-

ması imkânsızdı. Zirâ eserin piyasaya çıkışından önce hazırlanıp ve onunla birlikte, bu tenkitlerin birbirini tâkip etmesi ciddî bir ilim aşkı ile izah edilecek bir hâdise değildi. Hele tenkitlerin bir çarpınma ve hücum gayretlerini göstermesi hiç de görülmüş değildi. Bu iki arkadaşın İslâm Ansiklopedisini neşre memur bulunması, eserin «*Selçuklular*» maddesi olarak ısmarlanması ve hazırlanıp kendilerine emânet edildikten sonra îade edilmesi, onun yerine İbrahim Kafesoğlu imzasiyle bir yenisinin yazılması çok az kimse tarafından biliniyordu. Bu sebeple de bu garip saldırıların mânâsı anlaşılamiyordu.

Filhakika Selçuklular hakkındaki bu eserimiz Ansiklopediye emânet edilip orada üç ay kalarak bize îade olunurken onun bir daktilo nüshası da yine orada tutulmuş ve bir müddet sonra da bizden aktarılmak sûretiyle «*Selçuklular*» maddesi İbrahim Kafesoğlu imzasiyle neşredilmiştir (2). Misli görülmemiş bu şû-istimal hâdisesi «*Selçuklular hakkında yeni bir neşir münasebetiyle*» adlı makalemizde bütün delilleriyle isbat edilince artık bütün istifhamlar çözümlüyor ve bu hâdise de ilim âlemine mal oluyordu. Bugüne değin Selçuklular tarihi üzerinde, siyasi hâdiseler dışında, bir alâkası ve araştırması olmayan Kafesoğlu, bir yandan bu türlü meseleleri kavrayacak bir hazırlığa sahip bulunmadığı, öte yandan iki yıllık bir çalışmayı, kendi ifâdesine göre de, bir buçuk aya sıkıştırmak mecburiyetini duyduğu için bir hazımsızlığa tutulmuş; bu iki mühim sebeple de muvaffakiyetsizliğe uğramış ve bu aktarma fiilini isbat etmemizi çok kolaylaştırmıştır. Bu aktarmanın Kafesoğlu'na maledebilmesi ve sû-istimal hâdisesinin gizlenmesi için Selçuklular maddesinin eserimizden önce neşri gerekiyordu. Kendisinin «yaz aylarının boğucu sıcaklarında ve bazı geceler sabahlamak suretiyle maddeyi hazırladık» ifadesi ile beliren gayretin sebebi de (Belleten, Sayı: 119, s. 470) ifşâ ediliyordu. Gerçekten Ansiklopediyi idare edenlerin bu kadar isti'cal göstermeleri ve bir kaç ay daha beklemeden mezbûhâne bir gayrete girişmelerini anlamak ve normal bir sebep bulmak imkânsızdır. Nitekim bundan başka daha evvel basılması gereken *Sancar* maddesi vardı ve o da henüz yazdırılmamıştı. Fakat bu mâcerâyâ girişen iki arkadaş, sür'ati sağlamak maksadı ile, bu maddeyi, keyfi olarak, *Sencer*'e çevirmek sûretiyle onu Selçuklulardan sonraya atmışlar ve koca Ansiklopedi üzerinde başka bir tasarrufa daha girişmekten de pervâ etmemişlerdir. Filhakika Ansiklopedi'nin Avrupa neşrinde bu sultanın adı *Sencer* değil *Sancar* olarak yazıldığı gibi bunun Türkçe *Sançmak* masdarından geldiği ve ismin başka türlü okunması ihtimali bulunmadığı da F. Köprülü tarafından meydana konmuştu (*Türkiyat*, I, s. 252). İlim âleminde ve Ansiklopedide olduğu gibi yazarın eski neşriyatında da isim hep *Sancar* şeklinde yazıldığı halde bunu *Sencer* şekline çevirmekteki kasd aşikârdı. Bununla beraber Kafesoğlu bize cevap verirken: «*Tetkiklerde Sancar şeklinde âdet hâline gelen ünlü Selçuklu sultanının*» adının Ansiklopedide *Sencer*'e çevrilmesi doğrudan doğruya *ilmî endişe* mahsûlüdür» derken hem tenakuza düşmüş ve hem de hakikate aykırı bir beyanda bulunmuştur. Zirâ yazar bu ilmî endişenin *Sancar* maddesinde izah edildiğini söylediği halde, bizzat kendileri tarafından konulmuş olmasına rağmen, izahları bu iddialarına aykırı olarak bizi teyid eder. Nitekim ismin Türkçe *Sançmak* kökünden geldiği kaydolunmuş; fakat hiç bir delil yok iken bu hükümdara aid *Sancar* adının, sonraları yumuşayarak, *Sencer* olduğu iddia edilmiştir (Belleten, s. 471). Böylece şerikler *Sancar*'ı bozarken «*ilmî endişe*» ile

değil tamamıyla bir *kasd ile hareket* etmişler; koca İslâm Ansiklopedisini kendi oyunlarına âlet ederek ilim dünyasından da sakınmamışlar; bağlı buldukları makamlar karşısında mes'ûl olacaklarını düşünmemişler; fakat yine de kendi fiillerinin kurbanı olmuşlardır. Zira yazdığımız ispat makalesi ile fâiller kolayca yakalanmıştır. Onlar Ansiklopedi gibi Mehmed Köymen'i de kendi maksadlarına âlet etmişlerdir. Zira Ansiklopedide makale yazmasına baş vurmamışları Mehmed Köymen'i de bugüne kadar bizzat kendi kullanış ve anlayışına aykırı olarak *Sancar*'ı *Sencer* şeklinde yazmağa mecbur kılmışlardır. Nitekim Mehmed Köymen «*Selçuklu devri kaynaklarına dair araştırmalar II*» adlı son bir neşriyatının (Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi, 1, sayı 3) mukaddemesinde de bu sultanın adını yine *Sancar* şeklinde yazmağa devam etmiş; bu sûretle de sâdece makalesinin neşri sebebi ile bu hüner sahiplerine boyun eğdiğini göstermiştir.

Eserimizin bu arkadaşlar nezdinde, İslâm Ansiklopedisi bürosunda, uğradığı mâcerânın hikâyesini ve suistimalin başlıca delillerini evvelce belirttiğimiz için burada bunları tekrar edecek değiliz. Bu münasebetle eserimizle birlikte aynı zamanda çıkan bu tenkid yazılarının, aktarmayı isbat eden makalemizden evvel, yazılıp neşredildiklerini hatırlamağa lüzum vardır. Selçuklular maddesinin yarısı 104. fasikülde çıkınca göze çarpan başlıca deliller o kadar çok ve o derece kuvvetli idi, ki bu durumda fâillere, resmî bir protesto çekerek, hatâdan dönülmesi fırsatını veriyor ve hâdiseyi kolaylıkla ve büyük bir fedakârlıkla kapatmayı düşünüyor; sâdece müteakip 105. fasikülde eserimizden faydalandığına dair bir kaydın konmasını bile kâfi görüyor ve bu suretle yapılan bütün aktarmalara göz yumuyorduk. Aksi takdirde kendilerine terettüb edecek ilmî ve hukukî mesuliyetin vehâmetini hatırlatıyor ve bundan aslâ şüphe etmiyorduk. Nitekim 105. fasikül daha mezbûl delillerle çıkmış; onun ayrı-basımı, Ansiklopedinin neşrinden önce, elimize geçmişti. Fakat aktarmanın mâhirâne yapıldığını sanan ve delillerin sağlamlığından gafil bulunan fâiller bir yandan böyle bir fiili itiraf edemiyor ve anlaşma teklifini şiddetle reddediyor; öte yandan da bir takım delillerin mevcudiyeti ihtimalini de düşünüp tenkid seferberliğine girişiyorlardı. Sui-istimal psikolojisi, fâilleri o kadar şaşırılmış ve kendilerini o derece perişan etmiştir, ki aynı zamanda neşrettikleri makalelerde yalnız hiddet, şiddet ve tahriklere, mugalatalara ve kelime oyunlarına kapılmamışlar; çok defa mantık ve muhâkeme hududlarını da aşmışlardır. Meselâ merhûm Ahmed Ateş, Kafesoğlu'nun, bizim eserin hülâsası olmakla beraber, yine de bir kitap büyüklüğünü alan Selçuklular maddesinin kendi huzûrunda yazıldığını söylemek gibi imkânsız bir şâhitliğe tâlip olma gafletinde bulunmuş; sonradan kafadarının makaleyi yazabileceğini göstermek maksadiyle de onun ilmîne hayranlığını ifâde lüzumunu duymuştur. Bu takdirde Selçuklular maddesini bir buçuk ayda yazabilen Kafesoğlu'na neden bu te'lifi vermediğini veya bizimle birlikte yazması teklifimize karşı ne sebeple hepsinin bir bütün olarak bize ısmarladığına dair sualleri de cevapsız bırakmıştır.

Biz fâillerin, saldırılarından habersiz olarak mezkûr makalemizle, irtikâb olunan fiili ispat edince, uğradıkları ilmî ve manevî cezayı kâfi görmüş; hukukî, malî ve nihâyet meslekî bakımlardan daha ağır bir âkibetle karşılaşmalarına sebep olacak bir dâvâyı açmaktan sakınmıştık. Zaten bu isbatın yapılmasından sonra mesuliyet artık Maarif

Vekâletine, Edebiyat Fakültesine ve bilhassa Ansiklopedinin yeni tahrir heyetine düşüyordu. Nitekim Selçuklular maddesini ihtiva eden 104 ve 105. fasiküller toplatılıp maddenin yeniden yazılması, İslâm Ansiklopedisi ile Türk ilminin bu şâibeden kurtarılması zarûri idi. Lâkin bu müesseseler henüz bu hassasiyeti göstermemiş ve böylece şâibenin temizlenmesi istikbale veya muhtemel bir dâvânın neticesine kadar kalmıştır. Bu ihtiyaç yanında Selçuklular gibi Türk veya İslâm tarihinin üçte bir ehemmiyet arz eden bir devrini ilmi bakımdan yeniden yazmanın lüzumu da vardır. Zira Selçuklular maddesi, bugünkü şekli ile, ilim ve kültür muhitlerini elbette tatmin edememiş ve aksine bu devir tarihi tamamıyla tağşiş olunmuştur. Filhakika Kafesoğlu bir yandan meseleleri kavrayamadığı ve hazır bir eseri aktarma kabiliyeti gösteremediği, öte yandan da maddeyi kendisine mal edebilmek maksadiyle bazı kısımları bizzat yazmağa veya tahrife girişmiş bulunduğu için madde perişan bir hal almış; bu gizleme gayretleri ile bize aid kaynaklardan bir kısmını atarken verilen hükümler delilsiz ve havada kalmış veya sâdece malûmatı aktararak vardığımız neticelerden de uzaklaşmış ve böylece eser çok kötü bir şekilde bozulmuştur. Bu durumda Selçuklular maddesini ilim ve kültür muhitleri için yok saymak veya bu hususu takdir edemiyenlerin hatâları tekrar etmelerine sebebiyet vermek mukadder olmuştur.

Eski arkadaşlarımız, böylece, eserimizi bozarak aktarmak suretiyle önce İslâm Ansiklopedisine ve Türk ilmine saygısızlık etmişler; sonra da bize ve bizzat kendilerine karşı fenalıklar yapmışlardır. Filhakika Ansiklopedi idaresi bize ısmarladığı bir eseri, iki yıllık bir çalışmadan sonra ve zoraki bahânelerle, bize iade etmekle bir fenalık yapmış; sonra onu aktararak elimizden almağa uğraşmış; üçüncü safhada da bu fenalıkları kâfi görmiyerek ve sui-itsimali gizlemeğe kalkışarak eserimize ve şahsımıza karşı giriştikleri mezbûhâne saldırılarıyla da onu imhâ gayretine düşmüşler veya bu suretle bizi ürkütüp meseleyi ört-bas edecekleri gafletine kapılmışlardır. Fakat bir yandan kendi kifayetsizlikleri dolayısıyla hakikatlere çarpmışlar; öte yandan da aktarmada uğranılan muvaffakiyetsizlik ve mukadder olarak yapılan azîm hatalar yakalanmalarına imkân vermiş; böylece yıkmak istedikleri bir eser bizzat kendilerini yıkmış vey perişan etmiştir. Bu da, şüphesiz, İlâhî adâletin acı bir tecellisidir. Fâiller bize karşı zaaflarını müdrük bulunmakla beraber işbirliği, mugalata, tahrif ve tagyir oyunları ile saldırmakla bir netice alacaklarını ummuşlardır. Gariptir, ki onlar çok defa eserimizle birlikte aktarılan Selçuklular maddesini yani kendilerini de tenkit etmekle garip bir tenakuza düştüklerini bile fark edememişler veya bazan buna da aldırnamışlardır.

Ahmed Ateş Türk tarih ve filolojisine yabancı bulunmaktan doğan mukadder hatalara boğulmaktan başka bu tenkidlerinde Arap ve Fars kaynakları üzerinde de bütün zaaflarını meydana koymuş; dar bir dil bilgisinden ileri bir filolog bulunmadığını da göstermiştir. Hattâ bir yandan bu kusuru, öte yandan da sui-istimal psikolojisinin verdiği aşırılık ve isticali kendisini ilmi şöhret ve seviyesinin altına düşürmekten kurtaramamıştır. Onun, kitabımızın bir bahsine ait «Yabgulular meselesi» adını aynen alarak, yazdığı bir tenkid tamamıyla tarih dışında kalmış; yalnız filolojik deliller üzerinde durmuş; fakat burada da muvaffakiyetsizliğe uğrayarak sonunda boşuna çabaladığını hissetmiş ve ettirmiştir (3). İlmî gözükme gayretini güden bu tenkidi Ahmed Ateş'in Şarkiyat mec-

muasında, Kafesoğlu'nun *Tarih dergisinde* çıkan ve kitabın umumî heyetini ele alan diğer hücumları takip etmiş ve hepsi de kitapla birlikte hemen aynı zamanda neşredilmiştir (4). Burada mahiyetlerine işaret ettiğimiz bu tenkitlere, ciddiyetsizlik ve hissilikleri dolayısıyla, cevap vermenin lüzumsuzluğu bahis mevzuu olabilirdi. Bununla beraber bu yazılar yalnız kendilerine cevap teşkil etmeyecek; kitabımızda kesif bir şekilde ortaya konan meselelerin daha geniş olarak izahı da burada mümkün olacak ve ilmi gözüken tenkidlerin uyandırdığı tereddüdlere de giderilecektir. Bundan başka bu arkadaşların ıssal ettiği akademik mevkiilerin ve hususiyetle memleketimizde samimiyetsizlikten ve kifayetsizlikten dolayı ilim hayatımızı ifsâd eden gayretlerin de mâhiyetini meydana koymak ve bu gibi cesaretleri kırmak da bir vazife hâlini almıştır.

Şerikler, daha sonra bizim başlıca 40 maddi delil üzerinde durarak, aktarmayı meydana koyan makalemize cevap verirken de aynı safsatalara başvurmuşlar; aynı şekilde hatâ keşfi ve ihdâsı, aynı tahrif ve mugalata oyunları ile uğraşarak mevzulardan uzaklaşmış ve kaçmışlardır (5). Gelecek bahis, Târihte Ehliyet Meselesi üzerinde durulacaktır.

(1) Selçuklular tarihi ve Türk-İslâm medeniyeti, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (Ankara 1965) tarafından neşrolunan eserin ikinci baskısı da Turan Neşriyat Yurdu tarafından (İstanbul 1969) yapılmıştır. Burada I. Baskı kullanılmıştır.

(2) «Selçuklular hakkında yeni bir neşir münasebetiyle» Belleten, Sayı 116 (1965), s. 639-660) adlı makalemizde bu görülmemiş sui-istimalin hikâyesi ve delilleri meydana konmuştur.

(3) Ahmed Ateş, Yabgulular meselesi, Belleten 115 (1965),

(4) Ahmed Ateş, Şarkiyat mecmuası, İstanbul 1965, VI, s. 161-173; İbrahim Kafesoğlu, Tarih dergisi, İstanbul 1965, XX, s. 173-188.

(5) Ahmed Ateş ile İ. Kafesoğlu'nun bu Cevabi yazıları Belleten'de (Sayı 119, s. 459-479) çıkmıştır.

Musabakamız Devam Ediyor

Üçüncü cildimizin ilk sayısı olan 25. sayımızda okuyucularımız arasında bir «inceleme yazısı Yarışması» açmıştık. 28. sayımızda da bu yarışmayı Nisan 1973 sonuna kadar uzattığımızı ilân etmiştik. Yeni abone ve okuyucularımızın yarışma şartlarını sormaları üzerine şartları tekrar neşretmeyi uygun buluyoruz:

A — KONU: İslâmiyette İrşad Metodu nedir; günümüzdeki tabiki nasıl yapılmalıdır?

B — ŞARTLAR:

1 — Verilen konu ilmi olarak kullanılan Türkçe ile itibari ikiyüz kelimelik ve otuz daktilo sahifesini geçmeksizin hazırlanmalıdır.

2 — İnceleme beş nüsha ve daktilo ile yazılmalıdır. Açık edresler yalnız zarf üzerine yazılmalıdır.

3 — Yarışmaya bütün okuyucularımız katılabilirler.

4 — Gönderilen yazılar iade edilmez ve kitap halinde neşir hakkı mecmuamıza aittir.

5 — Dereceye giren yazılardan sadece birinciden üçüncüye kadar olanlar İslâm Medeniyeti'nde neşredileceklerdir.

6 — Yarışma neticesi mecmuamızın Haziran 1973 sayısında ilân edilecektir.

JÜRİ ÜYELERİ: Mecmuamızın Nisan 1973 sayısında ilân edilecektir.

MÜKÂFAT:

Birinciye : 1250 T.L.

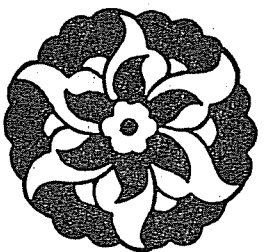
İkinciye : 1000 T.L.

Dördüncüye : 750 T.L.

Dördüncüden onuncuya kadar olanlara jüri heyetince çeşitli hediyeler takdir edilecektir.

Maarif

Bekir TOPALOĞLU
İst. Yük İsl. Enst.
Öğretim Üyesi

İSLÂM MEDENİYETİ'nin 25, 26 ve 27. sayılarında, vazifesinde başarılı olabilmek için *din adamının* şiddetle muhtaç olduğu üç şeyin birincisi ve ikincisi üzerinde durduk. Bu yazımızda *İman, İlim ve Metod* diye sıraladığımız bu konuların üçüncüsünü, yani Metod'u ele alacağız.

«Metod» derken ne umûmî olarak İslâmî ilimler sâhasında incelemeler yapmanın yolunu, ne de belirli bir konuda araştırma yürütmek için izlenmesi gerekli usûlü gösterecek değiliz. Yazımızın başlığından da anlaşılacağı üzere gayemiz Yüksek İslâm Enstitüsü öğrencisi seviyesinde bulunan bir ilim yolcusuna, tahsil müddeti içinde edinmesi gereken dinî ve umûmî kültürü elde edebilmesi için ona yol göstermektir. İlim tahsili (taallüm), bünyesinde külfet ve meşakkat taşıyan bir iştir. Onu olurluna terk etmek, mektepçilik ifadesiyle söyleyelim: sadece not almak için çalışıp sınıf geçmek ilim yolcusuna diplomadan başka bir şey temin etmez. Bu diploma, eb'adı ve hatta derecesi ne olursa olsun, bizi hayatta ve vazife başında kurtarmaz. Büyük Hesap Gününde ise mes'uliyetimizi artırmaktan başka bir şeye yararıyacaktır. O halde ilim yolcusu tahsil yıllarını ve şu anda sahip bulunduğu boş vakitlerini büyük bir ganimet bilmeli, metoduna uygun bir şekilde çalışarak maksada vâsıl olmalıdır.

Aşağıda sunacağımız çalışma programı batı dillerinde ve arapçada mübtedî olmayan, din ilimleri sahasında da orta derecede öğrenim gören kimseler için düzenlenmiştir. Böylesi bir Enstitüsü talebesi, bir İlahiyat Fakültesi, İslâmî İlimler Fakültesi mensûbu veyta başka herhangi biri olabilir. Bu program benim de dâhil olduğum 4-5 kişilik bir komisyon tarafından, gerekli istişareler de yapılmak suretiyle, hazırlanmış, 5-6 yıl tecrübe edilmiş ve iyi neticeler alınmıştır. Zamanla gerekli görülen düzeltmeler de yapılmıştır.

Yayın sâhasındaki eserlere istinad ederek hazırlanan bu gibi programlar yeni eserlerin yayınlanmasından sonra daima ikmal edilmeye muhtaçtır. Şüphe yok ki başka türlü program-

lar da hazırlanabilir. Fakat her halde hiç çalışmamak veya programsız çalışmak, yani gelişigüzel vakit geçirmek en kötüsüdür... Bu sebeple ilim yolcusu arkadaşına, şayet ehil eller tarafından tertip edilmiş ve tecrübesi de yapılmış daha güzel bir programı tatbik etmiyorsa, bu programı benimsemesini ve titizlikle takibetmesini hararetle tavsiye edeceğim.

YABANCI DİLLER

İNGİLİZCE :

Kendi kendine lisan öğrenmeye çalışanlar için tecrübe edilmiş ve başarısı isbatlanmış metodu sunarken İngilizceyi örnek alıyoruz.

İngilizce, biz Türkler için, kendi kendine öğrenmek bakımından emek isteyen bir dildir. Bu dilde her kelimenin imlâsını ve telâfuzunu ayrı ayrı bellemek gerekmektedir. Kurs ve mektep gibi vâsıtalarla öğrenilmesi dışında bizzat takip edilecek şöyle bir yol tavsiye edilebilir.

A) METİN :

1. Tercih edilen ders kitabı sıra ile ders ders işlenir. Cümle okunur. Bilinmeyen kelimenin altı kırmızı ile çizilir. Bilinenlerin yardımıyla bilinmeyen kelimenin muhtemel mânâsı araştırılır. Sonra lûgata bakılır ve bulunan mânâ henüz yazılmadan cümle içindeki kelimeye tatbik edilir. Sadece en uygun mânâ yazılır.

2. Kelimeler alt alta, okunuşları ve mânâlarıyla birlikte yazılır. Bilinmeyen kelimeler belli bir miktara, meselâ 25'e varınca o gün bu kadar bir parça ile yetinilir.

3. İşlenen ders sabah-akşam yüksek sesle ve her cümle birkaç defa tekrarlanarak okunur.

4. Parça en azından 3 defa yazılır. Bakmadan yazabilmek hedeftir. Bilhassa güzel ve nümüne olacak cümleler bol miktarda, yüksek sesle okunmalı ve yazılmalıdır. Unutmamalıdır ki *cümleleri bilen dili bilir*. Cümle ise kelime demektir.

5. Kâğıda yazılan kelimeler gerektiğinde müracaat içindir. Cebimizde taşıyabiliriz, fakat lûgatı taşıyamayız. Kâğıda bakınca kelimeyi parçadaki yerinde görmek icabeder.

6. Ertesi gün yeni 25 kelimelik bir parça aynı usulle incelenmelidir. Bir evvelki parça da daha az emekle o gün tekrarlanır.

7. 3. gün, 1. ve 2. günlerin dersleri tekrar edilerek 3. ders hazırlanır.

8. 4. gün 2. dersten tekrara başlanır ve 4. ders hazırlanır. Böylece her gün bir ders bırakılarak devam edilir.

9. Her ay 5 ders alınmaz, bu günler içinde o ayda okunan dersler tekrar edilir.

B) GRAMER :

Birinci sınıfta okunan metin kitabının parçalarına ait gremer kaideleri aynı serinin yardımcı kitabından okunur. Diğer sınıflarda okunacak gramer kitapları yerinde gösterilmiştir.

Gramer dikkatli okunur, önemli yerlerin altları çizilir, notlar alınır, mühim kalıplar ezberlenir.

Yabancı dilini ilerletmiş olan kimseler bir seviyeden sonra türkçe tercemesi de bulunan bazı dinî-meslekî kitaplar almalı ve yaptıkları tercemeleri bunlarla kontrol etmelidir.

Kısa dalgada (radyo) sabahları ve akşamları B.B.C. ve Amerikanın Sesi radyosu dinlenebilir.

DİĞER DİLLER :

ALMANCA ve FRANZIZCA için de tavsiye edilecek metod aynıdır.

Karaköy'den Tünel'e çıkınca FRANCH-AMERICAN KİTABEVİ Fransızca ve İngilizce için, yine yakınındaki TÜRK-ALMAN KİTABEVİ ve MUL KAUER KİTABEVİ Almanca için, HACHETTE de Fransızca için sık sık uğranacak kitabeveleridir. Bu kitabevelerinin diğer büyük şehirlerimizde de şubeleri bulunabilir.

ARAPÇA :

İslâmî ilimleri asıl kaynaklarından (Kurân, Hadis, bunlara müstenid ana eserler) okumak zarurîdir. Bunun için Arapça en lüzumlu vasıttadır. Tekrar edelim ki dil öğreniminde öğrenecek kimsenin şahsî çalışma ve gayreti esastır. Bu, olmaksızın hiçbir netice alınmaz.

A) METİN :

Yabancı dilin öğrenimi için yukarıda sıralanan tavsiyelerden başka hususiyetine binâen Arapça için şu hususların da zikri gerekli görülmüştür.

Tam veya kısmen harekeli, okuma kitabı niteliğinde bir eserden başlanır. Bu eserin aslına uygun bir şekilde türkçe tercemesi de bulunmalıdır. Öğrenci evvelâ metni okur, lü-

gat (veya varsa metne ait lûgatçe) yardımıyla mânâsını vermeye çalışır. Sonra verdiği mânânın doğruluğunu kontrol için tercemesi ile karşılaştırır, hataları varsa düzeltir. Tercemeye başvurmak sûretiyle de çöze-meddiği hususlar kalırsa bilene sorar.

B) GRAMER :

Dil öğreniminde metin esas olmakla beraber Arapça gibi grameri fazla olan bir dilde, sadece metinde geçtikçe önemli bazı kaideleri hatırlamakla yetinmek mümkün değildir. Öğrencinin orta seviyede bir gramer bilmesi lüzumludur. Kanaatimize göre kavaidin mutlaka arapça olarak okunması zarurî değildir. Biz, hangi dilden okursak okuyalım, ana dilimizle düşünür, fikir ve kaideleri ana dilimizle anlarız. Binaenaleyh öğrenci, seviyesine göre, anlayabileceği bir sarf-nahiv kitabından hem sarf, hem de nahiv bahislerini paralel olarak okumalı, misaller üzerinde durmalı, temrinleri eksiksiz halletmeli, mümkün olduğu kadar hülâsalar çıkarmalı, şemalar yapmalıdır. Arapçayı öğrenme durumunda bulunanların gramerin teferruatına dalmaları, dilçiler arasındaki ihtilâfları tedkik etmeleri faydalı değildir. Gramer ana hatlarıyla daima metin üzerinde tatbik edilmeli, tekrardan bıkmamalıdır.

1. SINIF

I — LİSAN

A — Arapça :

1 — Arapça okuma: (H. Karahan - B. Topaloğlu): 1. kısımdan 5. kısma kadar.

2 — Gramer: Arapça Dilbilgisi II (H. Karaman - B. Topaloğlu)

B — İngilizce :

1 — Ders kitabı: Birinci ve ikinci kitap (Gatenby)

2 — Lûgat: Red House

C — Almanca :

1 — Ders kitabı: Birinci ve ikinci kitap.

2 — Orta boy, Almanca-Türkçe bir lûgat.

D — Fransızca :

1 — Ders kitabı: (Mauger'nin) Cours.... kitaplarının I. si.

— Roman De Renard (500 kelimelik)

— Aladin (800 kelimelik)

2 — Lûgat: R. N. Darago: Yeni Lûgat.

II — HADİS :

Riyâzu's-Sâlihîn ve Tercemesi I. Cilt.

2. SINIF

I — LİSAN :

A — Arapça :

1 — Okuma: 5, 6, 7. sınıflara ait kısım (tercedmeden faydalanarak).

2 — Gramer: Arapça Dilbilgisi III (iki defa okunacak).

B — İngilizce :

1 — Ders kitabı: Üçüncü kitap ve dördüncü kitaptan 5 ders.

2 — Perek'in İngilizce dilbilgisi, iki ayda bir defa okunacak (1).

C — Almanca :

1 — Ders kitabı: Üçüncü kitap ve dördüncü kitaptan 5 ders.

2 — Gramer: Almanca grameri iki ayda bir defa okunacak (2).

D — Fransızca :

1 — Okuma: a) Ders kitabı: Mauger'in Cours... II. kitabın yarısı.

b) Les Misérable: Fantine (1000 kelimelik)

c) Colomba: (1300 kelimelik)

2 — Gramer: Baha Öngel, Fransızca Gramer özeti, iki ayda bir defa okunacak. Ayrıca L'art de conjuguer veya Sekizbin fi'lin çekimi adlı kitaptan faydalanılacak.

II — HADİS :

Riyazu's-Sâlihîn ve Tercemesi II. Cilt.

III — FIKİH :

1 — İslâm Hukukunda Mezhepler (Hazırlayan: H. Karaman).

2 — İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu: II. Cilt. (baştan Muhâlâa bahsine kadar. 2. Baskı, C. II, Shf. 1-268).

NOT: İslâm Ansiklopedisi'nden «Fıkıh» maddesi okunacak.

3. SINIF

I — LİSAN :

A — Arapça :

1 — Okuma: a) Kelile ve Dimne'nin 1. yarısı.

b) Okuma kitabından Edebiyat kısmının 1. bölümü.

2 — Gramer: Arapça Sarf-Nahiv.

B — İngilizce :

1 — Ders kitabı: Dördüncü kitap.

2 — Gramer: Lüzumunda okunacak.

C — Almanca :

1 — Ders kitabı: Beşinci ve Altıncı kitap.

2 — Almanca Grameri.

D — Fransızca :

1 — Okuma: a) Maguer'in Cours kitaplarından II. kitabın 2. yarısı.

b) Vie de Molière (1300 kelimelik).

c) Contes et récits (2000 kelimelik).

2 — Gramer: Lüzumu kadar, aynı eserler, ayrıca Fransızca cümle kuruluşu (B. Öngel).

II — HADİS :

1 — Tecrid Tercemesi II. Cilt.

III — TEFSİR :

1 — Elmalı Tefsiri: Fâtiha ve Bakara sûreleri (I. Cilt).

IV — FIKİH :

İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu'ndan:

a) Cinayet ve Hükümleri: (1. baskı C. III, Shf. 3-164; 2. bs. C. III, 3-150).

b) Hudûd (1. baskı C. III, Shf. 198-303, 2. bs. C. III, 187-305).

c) Tazirler (1. baskı C. III, Shf. 325-351, 2. bs. C. III, 305-329).

d) Harb-Cihâd (1. baskı C. III, Shf. 354-430; 2. bs. C. III, 332-404).

e) Vergiler ve Ölçüler: (1. baskı C. III, Shf. 548-612; 2. bs. C. IV, 72-130).

NOT: İslâm Ansiklopedisi'nden: a) İmam Ebû Hanife, b) İmam Muhammed, c) Ebû Yûsuf, d) İmam Şâfiî maddeleri okunacak.

4. SINIF

I — LİSAN :

A — Arapça :

1 — Okuma: a) Edebiyat kısmının 2. ve 3. bölümü.

b) Kelile ve Dimne'nin ikinci yarısı.

2 — Gramer: Mebâdiu'l-arabiyye III. kitap ölçüsünde bir arapça gramer.

B — İngilizce :

1 — Okuma: a) Introduction to İslâm.

b) The Meaning of the Glorious Koran.

C — Almanca :

1 — Okuma: a) Der Heilige Koran.

b) Almanca İslâmî bir kitap (meselâ İslâma Giriş'in almançası).

D — Fransızca :

1 — Okuma: a) Pour Lire, Pour Rire (2500 kelimelik).

b) Voelaire, L'homme et L'oeuvre (3000 kelimelik).

c) M. Hamîdullah'ın veya Kasimirski'nin Fransızca Kur'an tercemesi.

2 — Gramer: Lüzumu kadar 3. sınıfın aynı.

II — HADİS :

Tecrid Tercemesi III. Cilt.

III — TEFSİR :

Elmalı Tefsiri: Son Cilt.

IV — FIKİH :

İstılâhât-ı Fıkhiyye Kamusu:

a) Vakıf: 1. baskı C. IV, Shf. 155-230; 2. bs. C. IV, 284-358.

b) Mirâs: 1. baskı C. IV, Shf. 471-524; 2. bs. C. V, 207-259.

c) Beyi: 1. baskı C. V, Shf. 3-141; 2. bs. C. VI, Shf. 4-131.

d) Lûkata: 1. baskı C. VI, Shf. 40-66; 2. bs. C. VII, Shf. 242-267.

e) İftâ ve İstiftâ: 1. baskı C. VI, Shf. 473-487; 2. bs. C. VIII, Shf. 253-267.

NOT: İslâm Ansiklopedisinden: a) Mâlik, b) İbnu Hanbel, c) İbnu Teymiye d) İbnu Hazm, e) Ca'feru's Sâdik maddeleri okunacak.

TEMEL KÜLTÜR KİTAPLARI

I. SINIF

*1 — Yahya Kemal Yaşarken

*2 — İslâm Peygamberi C. I (Prof. M. Hamîdullah)

*3 — Büyük Türkiye Rüyası (Prof. M. Kaplan)

*4 — Dede Korkut Masalları (1000 Temel Eserden)

*5 — Gençlerle Basbasa (A. F. Başgil)

*6 — Ahlâk Nizamı (N. Topçu)

*7 — Türk Tarihinden Yapraklar (Y. Öztürk)

II. SINIF

*1 — Nesillerin Ruhu (Prof. M. Kaplan)

*2 — Aziz İstanbul (1000 Temel Eserden)

*3 — Sosyoloji (N. Topçu)

*4 — İslâma Giriş (Prof. M. Hamîdullah)

*5 — Asr-ı Saadet C. II. (Eski yazı Terc. Ö. R. Doğrul)

*6 — Yolların Ayrılış Noktasında İslâm (Terc. H. Karaman)

*7 — İlim-Ahlâk-İman (Diyanet İşleri Yayınları)

III. SINIF

*1 — İslâm Medeniyeti Tarihi (Bartold - F. Köprülü)

- 2 — Metod Üzerinde Konuşmalar (Des-
cartes)
3 — Din ve Lâiklik (A. F. Başgil)
4 — el-Munkızu Min ed-Dalâl (Gazalî)
5 — Safahât (M. A. Ersoy)
6 — Peyami Safa'dan Seçmeler (1000
Temel Eserden)

IV. SINIF

- 1 — Garphlaşmanın Neresindeyiz (Prof. M.
Turhan)
2 — İbrahim Efendi Konağı (Sâmiha
Ayverdi)
3 — İslâm Peygamberi C. II (Prof. M.
Hamidullah)
4 — Beş Şehir (1000 Temel Eserden)
5 — Kültür Değişmeleri (1000 Temel
Eserden) M. Turhan.
6 — Türkçülüğün Esasları (Ziya Gö-
kalp, 1000 Temel Eserden)

MÜRACAAT KİTAPLARI

- (Kitaphımızda bulunması gereken eserler)
1 — Diyanet Teşkilât Kanunu
2 — Millî Eğitim Yönetmelikleri (meslekî
kuruluşlara ait olanlar)
3 — el-Milel ve'n-Nihal: Şehristânî
4 — Mezhepler Tarihi: N. Çağatay, İ. A.
Çubukçu.
5 — Kur'an-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm: Ha-
san Basri Çantay
6 — Tanrı Buyruğu: Ömer Rıza Doğrul
7 — Hak Dini Kur'an Dili: Elmalı M.
Hamdi Yazır
8 — Feth'l-Kadîr (Tefsîr): Şevkânî
9 — Tefsir Tarihi (Tabakatü'l-Müfessirin):
Ömer Nasuhi Bilmen
10 — et-Tâc: Şeyh Ali Nâsif
11 — Keşfu'l-Hafâ: Aclûmî
12 — İstîlâhât-ı Fıkhiyye Kamusu: Ömer
Nasuhi Bilmen
13 — et-Teşriu'l-cinâî: Abdülkadir Üde
14 — el-Muvâfakât: eş-Şâtibî
15 — Neylül-Evtâr: eş-Şevkânî
16 — Kamus Tercemesi: Mütercim Âsım
17 — el-Mu'cemu'l-Vasît (Lûgat): Mısır Dil
Kurumu
18 — Osmanlıca Lûgat: Ferid Develioğlu
19 — Sözlük: Türk Dil Kurumu
20 — el-Mu'cemu'l-Mufehres li-elfâz'l-Kur'-
an: M. F. Abdulbâkî
21 — Miftâhu künüzi's-Sünne: M. F. Abdul-
bâkî
22 — İslâm Ansiklopedisi

- 23 — İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi: İs-
mail Hami Danişmend
24 — Asr-ı Saâdet: Ömer Rıza Doğrul ter-
cemesi ve devamı
25 — Huccetüllahi'l-Bâliğa: Dihlevî
26 — Risale-i Kuşeyrî
27 — Mektûbât: İmam Rabbânî: Sönmez
Neşriyatevi yayını (Arapça-Farsça)
28 — Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilâtı:
İ. Hakkı Uzuncarsılı
29 — Kur'an Tarihi: Osman Keskiöğlü
30 — Edebiyat Tarihi: Nihat Sami Banarlı
(M. E. B. Yayınlarından) veya Türk
Edebiyatı: Ahmet Kabaklı
31 — Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü: Beh-
çet Necatigil
32 — Mesnevî: Nahifî tercümesiyle: Sönmez
Yayını
33 — Osmanlıca Grameri: Fâruk K. Timur-
taş
34 — T. C. Anayasası

OKUNMASI GEREKEN ESERLER

- 1 — İlim Bakımından İslâmiyet: Zerrin
Akgün
2 — Felsefe-i Ulâ: M. Şemsettin Günaltay
3 — İslâm'da İrade Kaza ve Kader: Ahmet
Lütfi Kazancı
4 — Kur'an-ı Kerîme Giriş: Diyanet İşle-
ri Yayınları
5 — Maddiyûn Mezhebinin İzmihlâli: İs-
mail Fennî
6 — el-İbdâ' fi-Medârri'l-ibtidâ': Şeyh Ali
Mahfûz
7 — İlm-i Kelâm Dersleri: Süleyman Ulu-
dağ
8 — Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tet-
kikler: M. Tayyîb Okıç
9 — el-Ezkâr min-Kelâm-i Seyyidi'l-ibrâr:
Nevevî
10 — Faiz Nazariyesi: Terc. Sâlih Tuğ
11 — Mezâhibin tefiki ve İslâmın bir nok-
tada cem'i: Terc. Ahmed H. Akseki
12 — Müslümanlıkta İbadet Tarihi: Tahir
Olgun
13 — Resûl-i Ekrem'in Örnek Ahlâkı: Terc.
Hayrettin Karaman
14 — Zâdü'l-me'âd fi-hedyi hayri'l-ibâd:
İbn-i Kayyim
15 — Dinî-Felsefî Musahabeler: Ferid Kam
17 — İslâm Ülkelerinde Anayasa Hareket-
leri: Doç. Sâlih Tuğ
18 — İslâm Dâvâsı: Mâlik b. Nebî

- 19 — İslâm'da Kadın: Bekir Topaloğlu
20 — İslâm Araştırmalarında Usul Hak-
kında Notlar: Y. Y. Kavakçı
21 — Cemiyet İçinde Fert: Terc. Mümtaz
Turhan (I, II.)
22 — Tercüme Sanatı: M. E. B. Yayınları
23 — Türkiye'de Ruhçu ve Maddesi Görüşün
Mücadelesi: Süleyman H. Bolay
24 — Şifâu's-Sâil: Nşr. Prof. M., Tanci
25 — Telbîsu İblîs: İbni Kayyim
26 — Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar:
F. Köprülü, Diyanet İşl. Yayını
27 — Bir Köyün Uyanışı: Terc. Sofi Huri
tiş: Samiha Ayverdi
28 — Nasyonalizm - Sosyalizm - Mistisizm:
Peyami Safa
29 — 31 Mart Vak'ası: İsmail Hami Daniş-
mend
30 — Tek Nûr: Halûk Nur Bakî
31 — Sonsuz Nur: Halûk Nur Bakî
32 — Edebî ve Manevî Dünyası İçinde Fa-
tih: Semiha Ayverdi
33 — Türk Cihan Hakimiyyeti Mefkûresi
Tarihi: Osman Turan
34 — Osmanlı Tarihi (Seçmeler): Ahmed
Rasim - M. E. B. Yayını
35 — Emil: J. Jacques Ruosseau
36 — Boğaziçi Tarihi: Samiha Ayverdi
37 — Dinî Şiirler (3 Kitap) Derleyen: Fev-
ziye A. Tansel - Diyanet Yayını
38 — İslâm Hukukunda Mezhepler: Hayred-
din Karaman
39 — İnsan Kâinat ve Ötesi: Terc. Bekir
Topaloğlu

TAVSİYE OLUNAN EDEBİ ESERLER

- 1 — Tasralı: Nurettin Topçu
2 — Halide Edip Adıvar: Şinekli Bakkal,
Ateşten Gömlek, Türkün Ateşle İmti-
hanı
3 — Ömer Seyfeddin'in hikâyeleri
4 — Tarık Buğra: Küçük Ağa, Küçük Ağa
Ankara'da
5 — Gümüş Tül: Ali Ulvi Kurucu
6 — Dualar ve Âminler: Arif Nihat Asya
7 — Çağlayanlar: Ahmet Hikmet Müftü-
oğlu
8 — Necip Fazıl'ın şiirleri
9 — Reşat Nuri Güntekin: Anadolu Notla-
rı, Yeşil Gece
10 — Kemâl Tahir: Devlet Ana, Kurt Ka-
nunu
11 — Peyami Safa: Fatih-Harbiye, 9. Hari-
ciye Koğuşu, Matmazel Noralyanın
Koltuğu, Yalnızız
12 — Yahya Kemâl: Kendi Gök Kubbemiz,
Eski Şiirin Rüzgâriyle, Rübailer, Aziz
İstanbul, Eğil Dağlar, Siyasî Hikâye-
ler, Edebî ve Siyasî Portreler
13 — Yahya Kemâl'in Hatıraları: Nihat Sa-
mi Banarlı
14 — Ahmet Hamdi Tanpınar: Huzur, Saat-
leri Ayarlama Enstitüsü, Yaşadığım
Gibi
15 — Kırmızı ve Siyah: Stendhal, Çeviren:
Cevdet Perin
16 — Sefiller: Victor Hugo
17 — Masallar: La Fontaine - Sabahattin
Eyyüboğlu Tercemesi
18 — Doktor Jivago: Borus Pasternak
19 — Otuz Beş Yaş: Cahit Sıtkı Tarancı
20 — Balzac: Vadideki Zambak, Sugenie
Grandet
21 — İlahî Komediya: Dante (M. E. B. Ya-
yınları)
22 — Değirmenden Mektuplar (M. E. B. Ya-
yınları): Alphonse Daudet
23 — Charles Dickens: David Copperfield,
İki Şehrin Hikâyesi
24 — Dostoyevski: Suç ve Ceza (M. E. B.
Yayınları)
25 — Molière: Cimri, Hastalık Hastası, Zor-
la Evlenme (M. E. B. Yayınları)
26 — Shakespeare: Hamlet, Macbeth, Othel-
lo (M. E. B. Yayınları)
27 — Tolstoy: Harp ve Sulh.
28 — Eylül: Mehmet Rauf
29 — Emine İşımsı Okçu: Küçük Dünya, Bir
Yürek Satıldı, Azap Toprakları, Ak
Topraklar
30 — Türk Sazı: Mehmed Emin Yurdakul
31 — Halid Ziya Uşaklıgil: Mai ve Siyah, Kı-
rık Hayatlar
32 — Mustafa Necati Sepetçioğlu: Köprü,
Büyük Otmarlar, Son Bloklar, roman-
ları
33 — Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaban,
Nur Baba, Kiralık Konak.

(1) Perek'in kitabı bulunmadığı takdirde
Mehmet Fuat Onuk'un Modern İngilizce Grameri
okunacak.

(2) Veya Cengiz Birgil'in Almanca Dil Bil-
gisi isimli kitabı yılda iki defa okunacak.

Birinci Dünya Harbinde İstanbul Medreseleri

Sadık ALBAYRAK
İst. Müftülüğü Arşiv Uzmanı

EDRESELER kuruluşları itibariyle devrinin en modern ilim müesseseleri idi. Yetiştirdiği âlimler asırlar boyu İslâm âlemine ve Osmanlı İmparatorluğunun yayıldığı bölgelere ışık tutmuşlardır. Fakat zamanla her müessese gibi bunlar da hizmet sahalarını kaybetmişlerdir. «Vakıa bizim medreselerimiz *Fenârî*'ler, *Molla Hüsrev*'ler, *İbni Kemâl*'ler, *Ebu's-Suûd*'lar gibi meşhur ulemânın feyiz kaynağı olmuşlarsa da bunlarda tutulan meslek *Şemsü'l-Eimme*'ler, *Fahrü'l-İslâm*'lar, *Buhârî*'ler, *Nesefî*'ler, *Gazalî*'ler, *Razî*'ler, *İbn-i Sinâ*'lar, *Tûsî*'ler, *Cevherî*'ler gibi ulemânın en büyüklerinin takib etikleri feyz mesleğine benzemediğinden onlar bunların irfanlarının seviyesine kadar yükselememişlerdir. Bunlardan her biri ancak bir ilme ihtisas ederek onda selâhiyet mevkî'ini ihraz ettiği halde ötekiler zamanlarında tedâvül eden ilimlerden hemen hepsine hiç olmazsa bir haşiye ta'lik etmişlerdir... Medenî milletlerde bir yerde bulunan medreseler bütün medreseleri ile beraber ancak ya bir Dârü'l-Fünûn, ya bir Akademi vücûda getirdiği halde bizde her bir medrese i'dadîsi de beraberinde başlı-başına küçük bir Dârü'l-Fünûn olmak, her bir müderris münferinden bütün fûnunu tadrîs etmek nasılsa kaide ittihaz edilerek ihtisasa riayet edilmediğinden ilmî tekâmüller zuhura gelememiş ve binaenaleyh eslâf ve muasırlarımızdan geri kalmamızı mucîb olmuştur.» (1)

Yalnız medreseler, iddia edildiği gibi geri kalmamızın ve cehaletin artmasının yegâne müsebbibi değildirler. Zira medreseler İmparatorluğun haşmet devirlerinde ilim ve fenlerin yegâne ta'lim yeri idi. Ulemâ ve fukahâ buradan yetişirdi. Hâkimleri ve Vezirleri hasılı bütün idarecileri bu kaynaktan feyz ve ilham alırdı. Devlet işlerini yürütmekle görevli zevat bu

müesseselerin hareket tarzına bağlı idi. Zira medreseler hiç bir zaman skolâstisizm'in kaynağı olmamışlardır.

Medreselerde takip edilen yol ve okutulan dersler sadece dinî umur ile alâkadar olmayıp dünyevî işlere taallük eden ilimler de okutuluyordu. Bu bakımdan «Türkiye'de medrese zaman zaman bazı değişiklikler geçirmekle beraber yalnız itikad sahasında değil cemiyetin bütün faaliyet - iktisat, siyaset, hukuk, terbiye...— sahalarında da hakîm ve nâfiz olmuştur.» (2)

Her müessesede ve her canlıda olduğu gibi medreselerde de bir duraklama, bir gerileme başgöstermiştir. Bunun sebeplerini buldukları şartlara göre tahlil eylemek en isabetli yoldur. Yalnız işlenen ve icad edilen hataların müsebbibi medrese kabul edilerek üzerine kullanılması objektif görüşten uzak, hissî bir takım sebeplere dayanmış olması icab etmektedir. Zîrâ Maarif Tarihi'miz hakkında en muteber kaynak kabul edilen bir eserde bu hususta şöyle deniyor: «Bu medreselerin memlekete, Türklüğe ve ilim âlemine ne hizmeti ve faydası olmuştur? Belli başlı hangi âlimleri yetiştirmiştir? Bunlar arasında beynelmilel şöhreti haiz kimler vardır? Bunları uzun uzadıya araştırmaya lüzûm yoktur. (Hiç kimse yetişmemiştir.) demekle iktifa etmek daha muvafık olur.» (3)

Şüphesiz bu iddialar hissî bir takım suçlamalardan ileriye geçemez. Bunun yanında son devirlerinde medreseler yeni islâhata ihtiyaç görmüşlerdir. Bunun için de pek çok çalışmalar olmuştur. Fakat büyük harpte ve daha önceki harplerde top-yekûn harbe katıldığımız ve herkesin vatan müdafaasına koştığı halde ilim ehlinin ve vatan müdafaasından kaçmak isteyenlerin medreselere sığınarak cihada gitmekten ictinab ettiklerini yazmakta ve sık sık tekrar etmektedirler. Bunun da medreselerin miskinler ve asker kaçaklarının yuvası olduğu tezine bağlanmak istendiği gün gibi âşikârdır. Halbuki bu durum hiç de iddia edildiği gibi değildir. Harbe iştirak ve cihada koşmak hususunda bütün müslümanların üzerine ilâhî emir vardır. Bunun yanında ilmin yok olmaması için de ilim tahsilinde bulunmanın emri vardır. Aşağıda alacağımız âyet-i kerîme açık bir misalidir.

Topyekûn müslümanların harbe iştiraklerini yasaklayan âyet-i kerîmede Allah Tealâ şöyle buyuruyor:

«(Bununla beraber). mü'minlerin hepsi .top-yekûn) savaşa çıkacak değildirler. O halde (onların her sınıfından yalnız birer zümre savaşa gitmeli), kimi de —din ve şariat ilimlerini iyice öğrenmeleri ve kavimleri (savaştan) dönüp kendilerine geldikleri zaman onları Allah azabıyla korkutmaları için— (gitmeyip kalmalılar). Olur ki (bu suretle mü'minler aykırı hareketlerden) kaçınırlar.» (4)

Bu âyeti gördükten sonra şimdi esas meseleye gelelim: Osmanlı İmparatorluğunun dış harbler ve iç karışıklıklar neticesi son devirlerinde durumu iyi bir manzara arz etmiyordu. Bunun neticesi olarak idarî ve ilmî sahada pek çok islâhat ve teşkilâtlanmalara doğru adımlar atılmıştı. Bunların başında ilim müesseselerinin islâhı geliyordu. 1909'dan sonra ilmî komisyonlar ve şurâlar tertip edilerek «islâh-ı medaris» e doğru büyük adımlar atılmıştı. Bunun neticesi olarak da «Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye» Medreseleri kurulmuştu. Bunların yanında eskiden beri devam edegelen ve İstanbul'da mevcut olan 185 medrese vardı. Bunlar Balkan Harbi ve Birinci Dünya Harbi sıralarında tedrisatlarına devam ediyor ve harp dolayısıyla mesailerine ara vermiyorlardı. İşte biz burada şimdi İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivinde bulunan defterlerden o devirdeki

İstanbul Medreselerinin ne derece talebe ve şartlara haiz olduğunu açıkça göreceğiz.

İstanbul'da bulunan bu 185 medrese 20 Ağustos 1330 (2 Eylül 1914) tarihinde genel bir teftiştten geçmiş ve her medrese ayrıntıları ile kayda geçmiştir. Bu 185 medreseyi ayrı ayrı gözden geçirerek elde ettiğimiz neticeler şu şekildedir:

Bu 185 medresenin 23 tanesi 1914'de yıkılmış ve yanmış olduğu halde arsa durumunda idi. Geriye kalan 162 medresenin iki bin üç yüz yetmiş iki (2372) odası mevcuttu. Bu medreselerin de yalnız yüz kırk dokuz (149) tanesinde ikamet edilebilirdi. Diğerleri gayr-ı sihhî idi. Bunlarda da ancak üç bin iki yüz yirmidört (3224) talebe oturabilirdi. Verilen rapor bu şekilde idi. Fakat bu medreselerin kaçında talebe bulunduğunu da ayrı tesbit ederek şu neticeye vardır. Bu medreselerde yani 149 medresede 3224 talebe ikamet edebilecekken sadece 37 medresede 1366 talebe ikamet ediyordu. Bu talebenin çoğu Sultanahmet, Ayasofya, Nuruosmaniye, Süleymaniye ve Fatih civarındaki medreselerde ikamet ediyorlardı. Burada bu medreselerin durumunu tek tek incelememize yerimiz müsait değildir.

Bu izahattan ortaya çıkan gerçek şudur ki Birinci Dünya Harbinin başlangıç tarihi olan 1330 (1914) da medreseler her zamanki talebe sayısını haiz bulunmuyorlardı. Zira harbin tevlit ettiği durum İstanbul Medreselerinde bulunan talebeyi ya cepheye veya memleketlerine gitmeye zorlamıştır. Artık vatan müdâfaası için cihat başlamıştı. Bu durumda her şey bir bütün teşkil etmiş ve harbin getirdiği bunca musibetin yanında ilim hayatı da sekteye uğramıştır. İddia edildiği gibi asker kaçakları medreselerin bir köşesine sığınıp kalmamışlardır. Hatta medreseler vatan müdâfaası ve cihat için her taraftan gelen vatan evlâdının ikamet yeri olmuştur. Burada Aksaray'da bulunan Murat Paşa-i Atik Medresesi Müderrisinin Meşihat Makamına yazdığı tezkere bunun en açık misalidir:

«Müderrisi bulunduğum Aksaray'da Murat Paşa-i Atik medresesine cihat-i askeriyeden bazı zevat bugün öğle vakti gelerek medrese-i mezkûrede asker ikame ve iskân olunacağından nihayet-i Teşrinievvel'in 5. pazar gününe kadar tahliye edilmesini mevcûd talebeye kat'iyyen ihtar ve tenbîh eylemişlerdir. Bir kere mevcûd talebe nereye yerleştirileceği, saniyen ahab-ı taşrada bulunan bir çok zatî eşya bulunduğundan bunlar nereye tevdi edileceği ve bunların nakliye masrafları ne taraftan tesviye edileceği cihatlerini bera-i istifsar arzla beraber verilen mühlet bayrama kadar ve hiç olmazsa bir hafta kadar te'hiri babında icab eden zevata iş'ar-ı keyfiyet buyurulması hususunda işbu ilm-u haber takdîm kılındı. Teşrinievvel 1330» Mühür.

Görüldüğü üzere harbin başında medreseler memleketin durum ve ahvali ile mütenasib bir herc-ü merc içinde idi. Bu durumda medreselerin miskinler yuvası ve ilimden nasibi olmayanların ikamet yeri olduğu iddiasını serdetmek hissî bir marazdan öteye geçmeyen mesnetsiz bir iddia olarak ortada kalmaktadır.

Büyük harbin bitimi sıralarında tekrar bu medreseler gözden geçiriliyor ve İstanbul'daki medreselerin durumu tekrar tesbit ediliyor. 21 ve 22 Kânunievvel 1334 (3 ve 4 Ocak 1918) de bütün medreseler gözden geçiriliyor ve her medresenin durumu ortaya çıkıyor. Ortaya çıkan manzara ise dört sene öncesine göre daha fecî ve daha acıklıdır. Artık bu medreselerde talebe iskânına pek raslanmamaktadır.

İstanbul'da bulunan medreselerin 1918'deki durumunu şu şekilde tesbit ettik:

Harbin tevlid ettiği ve Fatih'te Çırcır yangınında evsiz kalanların işgal ettiği medreseler 66 tanedir. Arsa halinde 12 tane, Asker ve muhacirlerin ikamet ettiği 3, Talebe ve yangınzedelerin 2, talebelerin bulunduğu 9, Askerlerin işgal ettiği 12, yanmış olanlar 20, sadece muhacirlerin oturduğu 11, harap halde bulunan medreseler 15, askerî karar-gâh olan 1 medrese, Vakıfların işgalinde 2, Evkafca yıktırılan 1, Rus esirlerinin bulunduğu medrese 1, Evkaf deposu olan 2, Müdâfaa-i Milliye'ye verilen 3, Aşhane olarak kullanılan 2, Aile erzak komisyonunun işgalinde bulunan 2, askerî erzak yeri olarak kullanılan 1, asker ailelerinin ikamet ettiği 1, ekmeğe tevzi' yeri olarak kullanılan 1, Kadınlar Cemiyeti Dikiş Yurdu olarak kullanılan 1, Kadınlar Yurdu olarak kullanılan 1, muhacir ve talebelerin ortaklaşa kullandıkları medrese 1, Rumeli muhacirleri 1, fakirlerin işgal ettiği 1, Selânik muhacirlerinin iskân ettirildiği 1, Kızılay ve askerlerin işgal ettiği 1, kütüphane olarak kullanılan 1, asker sevkiyat yeri olarak kullanılan 1 ve erzak anbarı olarak kullanılan 1 medrese vardı.

Bütün bu tasnifi gördükten sonra artık medreseler asker kaçakları ve miskinlerin yuvası olduğunu söylemek ve iddia etmek güneşi balçıkla sıvamaya kalkışmaktan ileri gitmeyen mesnetsiz bir garazın zebûnu olmak gerektir.

Böylece medreseler ilim ve irfanımıza yaptıkları hizmetlerle son devre kadar gelmişler ve en sonunda da harbin ve fâciaların yersiz ve yurdsuz bıraktığı insanlara sıcak bir yuva vazifesini görerek ufûl etmişlerdir.

OKUYUCULARIMIZA

1 — 25. sayımızın mevcudu kalmamıştır, abone müracaatlarının ona göre yapılması,

2 — Mecmuamıza abone olmak isteyen sayın okuyucularımızın hangi sayıdan itibaren abone olmak istediklerini bir mektupla bildirmeleri veya havale kâğıdının arkasına yazmalarını,

3 — Mecmuamıza 25. sayıdan itibaren abone olan sayın abonelerimizin abonelik süreleri 30. sayıda sona erdiğinden abonelerini yenilemelerini rica ederiz.

Hürmetlerimizle.

İSLÂM MEDENİYETİ

Hukuk

İSLÂM DEVLETİNDE AZINLIK HUKUKU

A. Rıza TEMEL
Turgutlu Vaizi

- I -

UMUMİ DURUM :

ISLÂMÎ devlette azınlıkların veya dinî bir tabirle zimmîlerin hukukî durumunu ele almadan önce (İslâmî devlet)in mahiyeti üzerinde kısaca durmamız gerekmektedir.

Klasik İslâm müelliflerine göre devlet: ilâhi vahye mazhar olan Resûller ve Peygamberler zinciri vasıtasıyla ilâhî otoritenin yeryüzündeki vekâleti demektir (1). Kur'ân-ı Kerim ve Hadis-i Şeriflerde Allahın; dünya ve ahirette yegâne Sultan olduğu fakat yeryüzünde kendi iradesine uygun olarak idare etmesi şartıyla otoritesini insana emanet ettiği, iktidarın yalnız onun hükmüne uygun olarak kullanılacağı açıkça belirtilmiştir. *Daha açık bir ifade ile devlet; Allah iradesinin Kur'ân-ı Kerimde belirtildiği şekilde insan eliyle yeryüzünde gerçekleştirilmesi yani Hak hakimiyetinin tesis edilmesidir. «Şüphesiz ki yeryüzü Allahındır. Ona, kullarından kimi dilerse mirasçı yapar.»* (2)

Bu izahlardan anlaşılacağı üzere İslâm devleti ırk ve sınıf hakimiyetine dayanmayıp ideolojik bir temele oturmuştur. Bu ideoloji ise, Hak hakimiyetinin bütün dünyaya şamil kılınması ve insanlığın beşerî ihtirasların oyuncağı olmaktan kurtarılıp ilâhî adalet esaslarına göre idare edilmesidir. Devlet idaresinin bu gayeye paralel olarak yürüyebilmesi için devlette hâkim unsurun ilâhî iradeye bağlanmış Müslüman kişiler olmasını zarurî kılmaktadır. Bu anlayış, devlet idaresinde Müslim ve gayri müslim olmak üzere iki unsur ortaya çıkarmaktadır. İşte azınlık veya zimmî olarak

mütalaa ettiğimiz kimseler İslâmî idarede yaşamış olmakla beraber İslâm ideolojisine bağlanmamış kimselerdir. Milliyeti, soyu, mevkii, rengi, ve şekli ne olursa olsun İslâm itikadına bağlanmamış olan kimseler Peygamber ailesinden bile olsalar — hertürlü beşerî haklara sahip olmakla beraber — İslâm toplumunun dışında mütalaa olunmakta, Hak ve vazife yönünden bazı sahalarda ayrı statüye tabi tutulmaktadırlar. Hz. Nûh'un, tufanda boğulan oğlunun helâkine üzümlü «*Yâ-rabbî, elbette oğlum benim ailemdendir.*» demesi üzerine Allah-ü teâlâ «*Ey Nûh, o senin ailenden değildir. Çünkü o hayırsız bir iş sahibidir (yani kâfirdir.)*» (3) buyurmuştu. Nûh'un öz oğlu için Allah'ın (o senin ehli ailenden değildir) buyurması İslâm nazarında Müslümanların ayrı birmillet, gayrimüslimlerin de ayrı bir millet olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Bütün bunlara rağmen İslâmiyet gayrimüslimlere diğer din ve rejimlerden daha müsamahalı davranmış, fitne ve fesat çıkarmadıkları ve anlaşmalara sadık kaldıkları müddetçe onlara her türlü medenî hakları tanımış, devletin kilit noktaları hariç bütün idarî kademelerde vazife ve salâhiyetler vermiştir. Halbuki diğer devletlerde bu türlü azınlıklar ya toptan imha cihetine gidilmiş veya göçe zorlanmış yahut da devamlı olarak esaret altında tutulma yoluna gidilmiştir. Bilhassa günümüzde birçok Komünist ülkelerde bu azınlıklar çeşitli metotlarla milliyetlerinden uzaklaştırılmaya ve zorla komünistleştirilmeye çalışılmaktadır.

İslâm'a göre bütün insanlar bu dünyada ızdırıp çekmede müsavirdirler. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) «*bizim lehimize olan onların da lehine, bizim aleyhimize olan onların da aleyhinedir*» buyurmuşlardır (4). Hiçbir müslüman diğer taraf gayrimüslimdir diye hak ve adaletin hilâfına hareket etmez, onlarla yaptığı anlaşmayı bozamaz. «*Kim muahede ehline zulmeder, hakkını tam vermez veya takatının üstünde yük yükler, yahutta gönül rızası olmadan bir şeyini alırsa kıyamet gününde onun davacısı ben olacağım.*» (5) Bu hadis-i şerif gayrimüslimler için hayatın her sahasında şamil umumî bir teminat mahiyetindedir. «*Olabilir ki, siz bir milletle savasır ve onlara galip gelirsiniz. Onlar da mallarını ve canlarını belli bir vergi vermek (başka bir rivayette, muahede yapmak) suretiyle sizden korumak isterlerse tesbit edilen meblâğdan fazlasını almayın. Muhakkak ki bu fazlalık sizin için caiz olmaz.*» (6)

Kitabu'l-Haraçta, Yahya İbn-i Adem'den naklen, Hz. Ömer'in eceli iyice yaklaşır ölüm döşeginde uzanırken (İranlı Firûz tarafından namaz kıldırırken hançerlendikten sonra) şu vasiyette bulunduğu zikrediliyor: «*Benden sonraki Halîfeye; Zimmîler hakkında iyi davranmasını, aralarındaki anlaşmaya sadık kalmasını, onları arkadan vurmamasını ve güçlerinin üstünde yük yüklememesini tavsiye ederim.*» (7)

Çeşitli yollarla gerçekleştirilen fetihler neticesinde imza-

lanmış olan anlaşmalar Zimmilere karşı ne derece insanî davranıldığını açıkça göstermektedir. Taberî'nin de nakletmiş olduğu, Hz. Ömer'in Kudüs başpapazının elçileriyle birlikte imza ederek verdiği Emanın bazı kısımları aynen şöyledir: «*Esirgeyen bağışlayan Allahın adıyla. Bu; Mü'minlerin emiri Ömer'in, Kudüs halkına verdiği Emanıdır. Mü'minlerin Emiri onların —hastaları, sağlamları ve diğer halkıyla birlikte— canlarının mallarını, kileselerini ve saliplerini teminat altına alır. Kileseleri mesken yapılmıyacak ve yıkılmıyacak, kilise ve diğer ibadethanelerinden, mallarından; saliplerinden hiçbir şeye dokunulmıyacak. Dinleri hususunda zorlama yapılmıyacağı gibi hiç kimseye de zarar verilmeyecek... Bu bölgeden olup da burada kalmak isteyenler kahr. Cizye yönünden aynen Kudüs halkının şartlarına tabi olur. Rumlarla gitmek isteyen gider, istemeyen de ailesinin yanına döner. Hasat mevsimi gelmedikçe onlardan hiçbir şey alınmaz. Üzerlerine farz olan cizyeyi verdikleri müddetçe, Allah'ın ahdi Resûlünün, Halifelerinin ve bütün Mü'minlerin zimmeti üzere bu ahitnamedeki şartlara riayet etmek borcumdur.*» sonra Hz. Ömer Mührüyle ahitnameyi mühürledi ve Halit İbn-i Velid, Amr-İbn'ül Âs, Abd-ürrahman İbni Avf ve Muaviye İbni Süfyan da şahitlik yaptı. (8)

Hz. Ömer'in Süriyelilerle yaptığı anlaşma daha entere-san hükümler ihtiva etmektedir. Sarık, ayakkabı ve saç modeli yönünden kıyafet itibariyle Müslümanlara benzetilmeme, çocuklarına zorla Kur'an öğretimi yaptırmama gibi hükümler, galip durumda oldukları halde mağlup milletlere karşı İslâmın barışseverliğini ve insan hürriyetine karşı duyduğu derin saygıyı en güzel şekilde izhar eder. (9)

Gerek Hz. Peygamberin ve gerek se Halifelerin, Zimmî-lerin şikâyetlerini ciddiye aldıkları ve uğradıkları haksızlıkları kaldırmak için son derece titiz davrandıkları tarihen sabittir.

Urbâd bin Sariye şöyle anlatıyor: «*Bir gün Allah Resûlü ile Hayber kalesine vardık. Bir hayli müslüman da vardı. O zamanlar Hayber'in reisi inatçı ve kendini beğenmiş bir adamdı. Peygambere geldi ve —Ya Muhammed! sizin dininizde hayvanlarımızı boğazlamak, meyvelerimizi haksız yere yemek ve kadınlarımızı dövmek var mıdır? Bunun üzerine Allah Resûlü iyice sinirlendi ve Abdurrahman İbni Avfa, atına binip insanları çağırmasını söyledi. Müslümanlar toplanınca birlikte namazı kıldılar ve Hz. Peygamber namazdan sonra şöyle bir hitabede bulundu: «Sizden biriniz koltuğuna yaslanıp da Allah'ın, ancak Kur'an'da bildirdiklerini yasak sayıp başka her şeyin helâl olduğunu mu zanneder? Gözünüzü açın ben Kur'andakiler kadar hatta daha da fazla şeyler hakkında emir, nehy ve tavsiyelerde bulundum. (sakın bunları unutmayın) Allah sizin üzerlerine düşen haraç vesaireyi verdikçe izinsiz olarak ehli Kitabın evlerine girmenize, kadınlarını döğüp meyvelerini haksız yere yemenize kat'iyen müsaade etmedi.» (10)*

Hz. Peygamber sağlığında bizzat Necran Hıristiyanlarına; can, mal ve din emniyeti sağlayan, inançlarına göre ibadetlerini yapmakta tam hürriyet veren, hiçbir Başpapas, Rahip ve Keşişin vazifesinden uzaklaştırılmıyacağını, Azizlerin resminin, Salibin tahrip edilmeyeceğini, Aş'ar vergisi askerden alınmıyacağını temin eden bir hürriyet fermanı verdi. (11)

AZINLIKLARIN GENEL HAKLARI :

Ashında azınlıklar üç gruba ayrılır;

1 — *Harp yoluyla Zimmî olanlar* : Harpte mağlup olup cizye mukabilinde İslâm devleti tabiiyetinden sayılanlar.

2 — *Sulh yoluyla Zimmî olanlar* : Kendi istekleriyle İslâm devleti tabiiyetine geçenler veya himaye edilme kasdiyle anlaşma yapanlar.

3 — *İzdivaç yoluyla Zimmî olanlar* : Yani gayrimüslim bir kadının müslüman bir erkekle evlenerek İslâm tabiiyetine geçmesi.

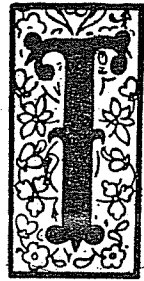
Önceki iki grubun kendilerine has bazı hususî durumları varsa da bunlar mühim farklar değildir. Kısaca bu farklar: birinci grup Zimmîler için; harp yoluyla ele geçirildiğinden mabetlerine el konulabileceği hükmü ve vergilerle ilgili bazı hususlar. İkinci grup yani sulh yoluyla Zimmî kabul edilenler için de, tesbit edilen anlaşma esaslarına göre hareket edileceği meselesidir. Harple ele geçirilen mabetlere el konma meselesi bir fetva ise de efdal olan onları olduğu gibi muafaza etmektir. Nitekim Müslümanlar Hz. Ömer zamanında fethe-dilen bütün beldelerdeki mabetlere dokunmamışlar ve saygısızlık etmemişlerdir. İmam-ı Ebû Yusuf bu mabetler için: (eski halleri üzere) bırakıldılar, hiçbiri yıkılmadı, kendilerine taarruz da edilmedi (12) demektedir: «*Ne şekilde olursa olsun tarihî mabetlerin yıkılması caiz değildir.*» (13)

Gelecek yazımızda azınlıkların hepsi için müşterek olan hakları ana hatlarıyla belirtmeğe çalışacağız.

1. Prof Dr. M. Mamidullah: İslâm'da Devlet İdaresi, S. 67, İst. 1963, ter: K. Kuşçu.
2. Kur'an-ı Kerim, 7/128
3. Kur'an-ı Kerim, 11/45-46
4. Seyyid Sâbık: Fıkhüssünneh, S. 153, 11. cüz, Kuveyt
5. Muhammed Gazalî: Et-Taassup ve't-Tesamuh, S. 41, Kuveyt
6. Ebu Davut: Kitabül Cihat
7. Kitabül Haraç'dan naklen: Et-Taassup ve't-Tesamuh, S. 43
8. Aynı kitap aynı eser S. 45-46
9. Aynı kitap aynı eser S. 47-48 (özet olarak)
10. Aynı kitap aynı eser S. 52
11. Prof. H. H. Şirvanî: İslâm'da Siyasi Düşünce ve İdare, S. 18, ter. K. Kuşçu.
12. Kitabül Haraç: Ebu Yusuf, S. 73
13. El-Bedai' C. 7, s. 114 (Bu kısım Mevdudinin Hukuk'u Ehli'z-Zimmeti Fid-Devletil İslâmiyye (Darul Fikr. Beyrut) adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır.

Osmanlılarda Tanzimat Sonrası Yapılan Adlî ve Hukukî Çalışmalar

Dr. Osman ÖZTÜRK
İst. Yük. İslâm Enstitüsü
Öğretim Üyesi

ANZİMATLA birlikte eğitim, öğretim, askerî, idarî, siyasî ve cemiyet hayatında başlayan Avrupalılaşma hareketleri, hukukî ve adlî sahada da millîlik vasfını yitirici neticelerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

1839 Tanzimat Fermanı dahil olmak üzere, cemiyetin çeşitli sahalarında ıslahat ve yenilik adı ile teşebbüs edilen hareketlerin; haricî âmillerin tesiri ile meydana geldiğinde ittifak vardır (1).

Amillerin haricî olduğu kabul edilince; din, lisan, kültür ve medeniyet bakımından ayrı olduğumuz yabancı devletlerin, bizim hakkımızda hüsn-ü niyetli olabileceklerini düşünmek; en azından saf-dillik olur.

Nitekim iş o safhaya gelmiştir ki, Avrupa devletleri; aramızdaki ticarî muâmelâtın ve bunların tevliid ettiği anlaşmazlıkların, o güne kadar Osmanlı Devletinde tek hukuk kaynağı olan Şer'î hükümlerle Mahkeme-i Şer'iyede değil, tedvinini istedikleri yeni hukukî mevzûata göre ve te'sisini talep ettikleri yeni tip mahkemelerde halledilmesi hususundaki tazyiklerini ziyadesiyle arttırmışlardır (2). Bu haricî fikirler dahilinde de Âli ve Fuad Paşa gibi bir kısım devlet ricali tarafından hüsn-ü kabul görünce; Avrupa hukukundan iktibas-ta bulunma meselesi oldukça kuvvet kazanmaya başlamıştır.

Bütün bunların neticesi olarak Tanzimatın ilânını takib eden eden senelerde Osmanlı hukukî mevzûatının tek kaynağı olan Şer'î (İlâhî) hukukun yanında Garpdan, bilhassa Fransa'dan alınan gayr-ı Şer'î kaunlar da yer almağa başlamış, mevzûatın yalnız dinî ve millî esaslara göre tedvini cihetine gidilmeyip, ya doğrudan doğruya garp hukukundan (ki bunun temelinde hristiyanlık esasları yatar) terceme sûretiyle iktibas veya kısmen terceme ve kısmen te'lif yoluyla İslâm hukukunun dışına çıkılmıştır. Dolayısıyla bu devre kadar Şer'î kanunlarla hüküm veren Şer'iyeye Mahkemeleri, Garpdan iktibas edilen yeni kanunların Şer'î Şerif'e uymayanlarını pek tabii olarak tatbik etmemiş (3) bunun neticesi olarak da bu gayr-ı Şer'î kanunlarla hüküm verecek yeni mahkemeler ihdas etmek icab etmiştir. İşte Nizamiyye Mahkemeleri bu ihtiyacın neticesi olarak H. 1288 (1871) de teessüs etmiştir (4). Nizamiyye Mahkemeleri Şer'î hukuka göre halledilmesi lâzım gelen davalarda kaza selâhiy-

yetini hâiz değillerdi (5). Bu mahkemeler ancak Şer'iyeye Mahkemeleri ile Cemaat Mahkemelerinin (6) selâhiyetleri dışında kalan hukuk ve cinayet davalarına ve bir de Ticaret Mahkemelerinin selâhiyetleri haricindeki davalara bakarlardı (7). Umûmî bir ifade ile, Şer'iyeye Mahkemeleri umûmî mahkemeler hakkını hâiz, Nizamiyye Mahkemeleri ise hususî mahkemeler durumunda idi. Bu sebeple Nizamiyye Mahkemelerinde görülecek bir davaya Şer'iyeye Mahkemeleri bakabilirdi (8). Buradan açıkça anlaşılmalıdır ki Tanzimat'tan itibaren Şer'î kanunların yanında gayr-ı Şer'î mevzûatın yer almasıyla; bu kanunların tatbik mercii olan mahkemelerin ikiye ayrılması zarûrî bir hâl almıştır. Avrupa'dan muktebes kanunların çoğalması ve Şer'î hukukun ihmal edilmesiyle, Şer'iyeye Mahkemeleri müslüman halkın hususi hukuk ihtiyaçlarını karşılama vazifesini teminden ileriye geçememiş (9), diğer taraftan Şer'iyeye Mahkemeleri dışında kalan mahkemelerin çeşid ve adedi artış göstermiştir.

Değerli âlim ve devlet adamı Ahmed Cevdet Paşa'nın büyük himmet ve gayretleri ile Mecelle Cemiyeti tarafından tedvin olunan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye hariç, Tanzimat'tan sonra hazırlanan kanunların hemen hepsinde Avrupa, hususiyile Fransa kanunlarının tesirini bariz şekilde görürüz. Meselâ, H. 1266 (1850) tarihli Ticaret Kanunnâmesi'ndeki hükümlerin ekserisi Fransız Ticaret Kanunu'ndan iktibas edilmiştir (10). H. 1270 (1858) tarihli Ceza Kanunnâme-i Hümayunu yine Fransız ceza hukukunu esas almıştır (11). H. 1278 (1861) tarihli Usûl-ü Muhâkeme-i Ticaret Nizâm-nâmesi garp menşe'li kanunlardandır. H. H. 1280 (1863) tarihli Ticaret-i Bahriyye Kanunnâmesi'nde Fransız tesiri esas olmakla beraber, Belçika, İspanya, Prusya, Felemenk, Sardunya ve Sicilya Ticaret kanunlarından da istifade sûretiyle tedvin olunmuştur (12). H. 1296 (1879) tarihli Usûl-ü Muhâkemât-ı Cezaiyye ve H. 1297 (1880) tarihli Usûl-ü Muhâkemât-ı Hukûkiyye Kanunları da Tanzimat sonrası gayr-ı millî menşe'li kanunlardandır. (13)

(1) «Ämme Hukukumuzda Tanzimat Devri», R.G. Okandan, Tanzimat isimli müşterek te'lif içerisinde, s. 114; «Development Of The Sharia Under The Ottoman Empire», Ebu'lulâ Mardin, Law In The Middle East, s. 288; «Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat», H. Veldet, Tanzimat isimli müşterek te'lif içerisinde, s. 145 ve 168.

(2) Mezkûr son makale, s. 189-190.

(3) Mezkûr makale, s. 202

(4) Türk Medeni Hukuku Umûmî Esasları, H. Veldet, s. 48

(5) «Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat», H. Veldet, Tanzimat isimli müşterek te'lif içerisinde, s. 202

(6) Cemaat Mahkemeleri, Osmanlı Devletinin müslüman olmayan halkının din ve mezheb cihetinden bağlı buldukları ve aralarındaki ihtilâfları kendi örf ve âdetlerine göre halleden bir mahkeme idi. (bk. Osmanlı Tarihi, Enver Ziya Karal, c. V, s.178).

(7) a.g.e., c. VII, s. 166-167

(8) Türk Medeni Hukuku Umûmî Esasları, H. Veldet, s. 48

(9) Osmanlı Tarihi, Enver Ziya Karal, c. VI, s. 154

(10) «Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat», H. Veldet, s. 197

(11) a.g.e., s. 198

(12) Aynı yer.

(13) Daha fazla malûmat için bakınız: «Development Of The Sharia Under Ottoman Empire», Ebu'lulâ Mardin, Law In The Middle East, s. 288-291.

İktisat

FAİZ - BANKA
VE İSLAM

IV

AHA evvelki üç yazımızda, faizin anlamı, tarihi ve muharref olan Semavî Dinler'deki yerini anlatmış bulunuyoruz. Bu yazımızda da ana konumuz olan *İslâm'da Faizi* ele alacağız.

«İslâm faizi niçin haram kılınmıştır, haram hükmü, zamana göre biraz hafifletilemez mi, bugünkü iktisat ilmiyle te'lif edip zamanımıza göre daha ılımlı bir faiz tatbikatına gidilemez mi, Kur'

ân-ı Kerim, basit faizi değil, kat kat faizi haram kılınmıştır veya faiz bir ilerililik-gericilik meselesi midir?» şeklindeki sorulara ilerde cevap vereceğiz. Şimdi, peşin olarak şu kadarını söyleyelim ki, İslâm faizi yasaklamıştır. İslâm Hukukundaki bazı kuralları ele alıp faizi helâl kılacak fetvalar aramak boşunadır. Zira, dinde «*Ahkâm-ı aslıyye*» yani Kur'ân hükümleri, yerinden oynatılamaz. «*Mevrid-i nas'da mesag yoktur*». Yani Kur'an-ı Kerimin açıkça hüküm koyduğu mevzularda ictihada gidilemez. Hakkında açık âyet bulunan konularda ictihada izin yoktur.

Faiz de böyledir. Kur'an, bu hususta açıkça hüküm koymuştur; binaenaleyh, bu açık hüküm karşısında, faizin meşruyetine dair fetvalar aramak abesle iştiğal olur ki, bu da caiz değildir.

Geçen yazılarımızda FAİZ kelimesinin anlamını izah ederken Arapça'da bu kelimenin «RİBA» ile ifade edildiğini söylemiştik. Fıkıh kitaplarımızda da bu bahis, (Riba) başlığı altında geçer.

Riba, iki malın birbirleriyle değişimi esnasında, bir tarafın karşılıksız olarak verdiği FAZLALIK'tır. Meselâ: bir kimse 100 gr. altını 105 gr. altınla peşin veya veresiye olarak değişirse bu (5) gr. fazlalık ribadır. Veya bir kile buğdayı, birbu-

çuk kile buğday ile peşin veya veresiye değişmek de riba'dır. Yarım kile fazlalık, riba muamelesini meydana getirmiş olur.

Riba yani faiz, RİBA-İ NESİE, RİBA-İ FADL olmak üzere iki kısma ayrılır. Şafii Mezhebinde RİBA-İ YED diye bir üçüncü nevi daha vardır.

I — RİBA-İ NESİE : (= Geriye Bırakma Faizi):

a) Aynı cinsten iki şeyin biri peşin, diğeri de bir müddete bağlı (veresiye) olarak satılmasıdır.

Meselâ: 500 lirayı, altı ay sonra almak üzere, 600 lira ile değişmek

para cinsinden bir Nesie faizidir.

İki kile buğdayı, güz mevsiminde almak üzere 3 kileye; 10 metre Bursa kumaşını yine aynı cinsten 11 metre Bursa kumaş ile veresiye değişmek; veya 100 yumurtayı, biraysonra almak üzere 110 yumurta ile satmak da Nesie faizidir.

b) «Veya başka başka cinsten olup vezni (tartılır), keyfi (ölçülür), ziraî (metreyle ölçülür), veya adedi (sayılır) olmak hususunda müttehit bulunan iki şeyden birini diğeri mukabilinde veresiye olarak mübadele (değişme) etmektir ki, miktarları müsavî olsa da yine caiz değildir» (1)

Meselâ: 100 lira banknot parayı, 100 lira bozuk para ile değiştirmek cinsi cinsine ve peşin bir değiştirmek oluyor. Çünkü paranın değeri, madenin veya kâğıdın değerinde değil hükmî kıymetindedir. Bu caizdir. Fakat, 100 gr. altını 200 gr. gümüşle veresiye değiştirmek, Nesie faizinin ikinci nevini meydana getirir ki, caiz değildir. Zira, cinsler değişik olmasına rağmen (veresiye) olmak, iki taraftan birinin zararına olacağından meşru' değildir. Müslim'in rivayet ettiği bir Hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır:

«*Ubadetü'bnü's-Samit (R.A.) ten rivayet edilmiştir. Resûlullah (S.A.V.): Altın ile altın, gümüş ile gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz birbirine müsavî ve peşin olarak satılabilir. Bu nevilere değişirse peşin olduğu takdirde nasıl isterseniz öyle satın, buyurdular.*» (2)

Bu Hadis-i Şerif, sayılan altı çeşit şeyde, cinsi cinsine satıldıkları zaman fazlalık yapmanın haram olduğuna delil olduğu gibi, peşin olması halinde cinsler değişik bile olsa, bu satışı da haram olduğunu göstermektedir. Yukardaki misalimize dönecek olursak 100 gr. altını, 200 gr. gümüşle, veresiye değişmek bu Hadis-i şerifin haram hükmüne girmektedir. Veya, ilk yaz mevsiminde bir kile buğday satıyorsun ve diyorsun ki, «Ben, senden güz mevsiminde bu bir kile buğdayın karşılığı iki kile arpa isterim.» Bu akit, Hadiste geçen «Bu nevilere değiştiğinde, peşin olmak şartıyla nasıl isterseniz öyle satın» emrine aykırıdır. Arpa ile buğday, hurma ile tuz, biri diğerinden fazla olarak satılabilir, fakat peşin olmak şartıyla.

% 9 faizle 1000 lira ödünç alan bir insan, sene sonunda 1090 lira geri verecek. Aradan geçen bir senelik müddete karşılık ödediği bu 90 lira fazlalık, Nesie faizidir ki, haramdır. Nitekim Peygamber efendimiz, Buharî, Müslim, Tirmizî ve Nesâ'nin müstereken rivayet ettikleri başka bir Hadis-i şeriflerinde bu hususu işaret buyurmaktadırlar:

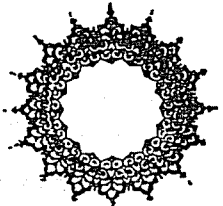
«*Ebu Said-i Hudrî (R.A.) ten Rasûlullah (S.A.V.) in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:*

Altınla altın ile bey' (satmayınız) etmeyiniz, ancak bunlardan bazısını bazısına ziyade etmeyerek misli misline (müsavî surette) Bey' ediniz. Gümüşü gümüş ile bey'e etmeyiniz, ancak bunlardan bazısını bazısına ziyade etmeyerek misli misline (müsavî surette) bey' ediniz. Bunlardan müeccel (veresiye) olanı da muaccel (peşin) ile bey' etmeyiniz.» (3)

Bu hadis-i şeriflerden çıkardığımız sonuçları şöylece özetleyebiliriz:

1 — Cinsleri aynı olan iki şeyi satarken birine fazlalık yapmadan ve peşin olarak satılacak;

2 — Cinsleri değişik olan iki şey satılırken iki maldan birine —örfe göre— fazlalık olabilir; fakat ikisi de satış yerinde teslim edilmiş olacaktır. «Bir altın bir altın ile, veya bir dirhem gümüşü bir dirhem gümüş ile, veya bir kile buğday bir kile buğday ile, veya beş metre kumaş beş

Mustafa COŞKUN
İst. Yüksek İslâm Enstitüsü
Mezunu

metre kumaş ile, veya onbeş adet yumurta yine onbeş adet yumurta ile veresiye olarak satılsa riba-i nesie vücuda gelmiş olur. Bu miktarlar değişik (mütefavit) olduğu takdirde de riba-i nesie tahakkuk eder.» (4)

Şu halde faiz karışmadan nasıl değişim yapabiliriz? Faizsiz alım-satım yolları nelerdir? Bu sorunun cevabını vermeden önce, faizin ikinci nev'i olan Riba-i Fadl'ı ele alalım.

2 — RİBA-İ FADL (= Fark Faizi):

Tartılır ve ölçülür cinsten olan şeyleri, kendi cinsleriyle peşin, fakat fazlalıklı olarak değişmektir.

Bu çeşit faiz, vadesiz faizdir. Yani değişilen iki şey, satış yerinde teslim ediliyor. Her iki şey de müddete bağlı olmadan satıcıların eline peşin olarak geçiyor; fakat verdiğimiz veya aldığımız eşyadan biri, diğerinden fazla. İşte bu fazlalık Fark Faizidir.

Ağırlıkları eşit olan bir altını, bir altın ile 10 lira paraya satıp hemen iki taraf da altınlarını ele geçirmek gibi.

Yine bir ölçek buğdayı verip karşılığında birbuçuk ölçeği hemen almak gibi.

Riba-i Fadl'ın Nesie ribasından farkı, veresiye olmamasıdır. Fark faizinde değişilen şeyler peşin, halbuki Nesie ribasında veresiye, yani bir vadeye bağlı. Cins itibariyle değişilen şeylerin her ikisi de aynı, yani buğday. Fakat ölçü itibariyle biri fazla. O halde bir ölçeğe karşı alınan birbuçuk ölçek buğdayın farkı, (yarım ölçek) FARK Faizini meydana getirir ki, bunun hükmü de Riba-i Nesie gibi haramdır. Dört Mezhebe göre haram hükmünü taşıyan bu nevî faizin haramiyeti, yukarıda 2 numara ile verdiğimiz Ubadetü'n-nü's-samit hadisinden çıkarılmıştır. Bu hadiste: «Altın ile altın, gümüş ile gümüş, buğday ile buğday, arpa ile arpa, hurma ile hurma ve tuz ile tuz misli misline, birbirine müsavî ve peşin olarak satılır» buyrulmaktadır ki, Riba-i Fadl'ın haramiyetini göstermektedir.

Buharî ve Müslim'in rivayet ettikleri şu Hadis de bu mevzuda varit olmuştur ki, yukarıda 3 nura ile geçmiştir. Ebu Saïd-i Hudri'nin rivayet ettiği bu Hadis-i şerife: «sayılan 6 çeşit maddenin ancak misli misline ve peşin olarak satılması» nı amirdir.

Görüldüğü gibi, gerek Riba-i Nesie ve gerekse Riba-i Fadl, İslâm Dini tarafından yasaklanmıştır. Sahabe-i Kiramın, Tabiin ile fukahanın mezhebi budur. Ancak (sahabeden) İbn-i ABBAS'ın, Riba-i Fadl'daki fazlalığın faiz olmadığına kail oldukları bildirilmişse de daha sonra bu görüşünden döndüğü rivayet edilmektedir.

«Ebu Saïd-i Hudri (R.A.) ten şöyle rivâyet edilmiştir: (Bir kere) Ebu Saïd-i Hudri altın ile, gümüşü de gümüş ile (ziyadesiz bey edilir) demişti de (bunu işitenlerden Ebu Salih tarafından) Ebu Saïd'e:

— İbn-i Abbas böyle söylemiyor. (O mütefadileynde —fazlalıkta— riba vardır, demiyor da ribayı yalnız nesie'ye —veresiye değişilen şeylere— kastediyor) denilmiş. Ebu Saïd de:

— Ben İbn-i Abbas'a (mülâki olup bunu sordum ve) dedim ki, (ribanın veresiye muameleye münhasır olduğunu) Nebî (S.A.V.) den mi işittin, yoksa kitabullah'da böyle bir hüküm mü, buldun? dedim. İbn-i ABBAS cevaben:

— Ne onu, ne de bunu ben söylemem. Çünkü siz (kudema-yn eshab-tansınız), Rasûlullah (S.A.V.) i benden iyi bilirsiniz. (Kitabullah'da böyle bir hüküm bulunmuş değildir). Şu kadar ki, bana Üsâme (İbn-i Zeyd), Nebî (S.A.V.) in: riba (tefadulda değil, —fazlalıkta değil—), ancak ve-

resiyede caridir, buyurduğunu haber verdi, dedi.

Tecrid-i Sarih Tercemesinde de belirtildiği gibi, bu Hadisi şöylece yorumlamak mümkündür:

1 — Riba-i Nesie'nin men'i, tarihi sıra itibariyle evveldir. Başlangıçta veresiye ile ilgili olan Nesie Faizi haram kılınmıştır, Riba-i Fadl'ın men'i ise tevhür etmiştir (sonraya kalmıştır).

2 — «Riba ancak nesie'de caridir» kavliyle, «altının altınla veya gümüşün gümüşle, fazlalıkla satışının cevzı kastedilmiyor. Belki muhtelif cinslerin değişimindeki ziyade, riba mahiyetinde değildir» denilmiş oluyor (5).

3 — Veya «Cumhur ulüma bu hadisi, (En şiddetli riba ancak nesie'dedir) şeklinde tevil etmişlerdir. Yani bu hadisten murat: (Hiçbir riba yok değil, ribanın kemali yok» demektir.» (6)

DÖRT MEZHEB'E GÖRE RİBANIN HARAM EDİLİŞİNDEKİ İLLET

1 — *Hanefî Mezhebi*: Ebu Hanife (R.A.) e göre altın ile gümüşün illet-i hurmeti (haram ediliş sebebi), «Cins-i vahidin veznidir». Yani aynı cinsin tartılıp değiştirilirken bir tarafın fazla olarak ödemesidir. 100 gr. altın, 105 gr. altınla değiştirilirse bu 5 gramlık fazla ribadır. Çünkü cins itibariyle her ikisi de aynı, yani altın, tartısı ise farklı. Binaenaleyh, «Her tartılan şey, riba konusunda altın ile gümüşe ilhak olunur.» (7)

Diğer şeylerde ise, tartılır cinslerde «TARTI», kile ile ölçülür cinslerde «ÖLÇÜ», ribada haramiyet illetidir.

Meselâ: Bir kg. hurma, aynı ağırlıkta bir kg. hurma ile veya bir ölçek buğday bir ölçek buğday ile peşin olarak satılırsa riba olmaz. Fakat; bir kg. hurma, bir kg. hurma ve iki lira para ile, veya bir ölçek buğday, birbuçuk ölçek buğday ile peşin veya veresiye değiştirilirse ribadır. Hurmanın haram ediliş illeti, her ikisinin de hurma olarak «cins birliği» ve «tartıda eşitliği» dir. Buğdayda ise, «Cins ve Ölçü Birliği» dir.

İmam-ı Azam'a göre, yiyecek maddesi olmasa bile, her ölçek ile ölçülen ve tartılabilen şeyde, bir tarafın fazla olarak verilmesi ribadır ki, haramdır. Meselâ: «Alçı değişen iki insan, ne aldığı ve ne de verdiği fazlalık yapamaz. Yoksa faiz olur» (8). Alçı yiyecek maddesi değildir, fakat «tartılır» cinsten olması İmam-ı Azam'a göre, onu haram hudutları içersine sokmaktadır. Sayılabilen ve metre ile ölçülen cinslerin peşin değişimi, bir taraf fazla bile olsa riba değildir. «Riba-i fadl, mezruatta (metre ile ölçülen), adedyatta (sayılan cinslerde) cereyan etmez. Binaenaleyh, şu kadar metre kumaş, ondan ziyade kumaş ile veya şu kadar yumurta ondan ziyade yumurta ile peşin olarak mübadele edilebilir (değiştirilebilir, faiz olmaz) (9).

2 — *Şafiî Mezhebi*: Altın ile gümüşte haramlık illeti, «Para ve değer itibariyle aynı olmasıdır». İmam-ı Şafiî (R.A.), altın ve gümüşte vezne değil, semene (değere ve tutarına) göre fetva vermiştir. Buna göre altın ile gümüşün para olarak basılıp basılmaması önemli değildir. Meskükât (para olarak damgalanmış) olan altın ve gümüşte riba meydana geldiği gibi, bunlardan yapılmış bilezik ve küpelerde de riba cereyan edebilir.

Yiyecek maddelerinde ise, haramlık illeti, «TAAM OLMAYA MÜSAİT OLUŞU» dur. Bir şey tartılsın veya tartılmasın taam değilse, o şey-

deki fazlalık riba değildir. Meselâ: alçı değişiminde fazlalık yapılırsa bu fazlalık, riba muamelesini doğurmaz. Çünkü taam değildir. «Bu icthâh İmam-ı Şafî'nin son icthâhidir.» (10)

3 — *Malikî Mezhebi*: Altın ve gümüşteki riba illeti, bunların «para olarak kıymetleridir.»

Taam cinsinde ise, riba-i fadlve riba-i nesie'ye göre değişir. Riba-i fadl'da tahrim illeti:

a) İnsan yaşayışına vesile olması;

b) O, şeyin, —örfen— saklanmaya müsait olmasıdır.

İşte bu çeşit yiyeceklerde riba-i fadl cereyan eder. Meselâ: buğday insan yaşayışı ona bağlı, aynı zamanda saklamaya ve biriktirmeye müsait bir yiyecek maddesidir. Fakat, «et gibi iddihara (toplayıp biriktirmeye) müsait olmayan yiyecek maddelerinde riba yasağı yoktur.» (11)

Riba-i Nesie'de tahrim illeti, sadece «TAAM» oluşudur. Saklamaya müsait olsun veya olmasın, o şeyde faiz cereyan eder. Meselâ: domates, saklayıp biriktirmeye müsait olmayan bir yiyecek maddesidir. Bir kg. domatesi, bir ay sonra almak üzere 1,5 kg. domatesle değişmek, riba olur. Şu halde; Malikî Mezhebinde, domates, süt ve yağ incir gibi iddihara müsait olmayan yiyecek maddeleri, birbiriyle değiştirildiğinde fazla olarak alınıp verilebilir. Fakat her ikisi de peşin olmak şartıyla. Veresiye olursa verilen fazlalık ribadır.

4 — *Hanbelî Mezhebi*: Bu mezhepte ribanın haramlık illeti, «TARTILIR ve ÖLÇEK İLE ÖLÇÜLÜR» olmasıdır. Bir şey taam olsun veya olmasın müsavidir. Fakat adet olarak sayılabilen «ceviz, yumurta, hıyar, karpuz, kavun, portakal'da riba cari değildir» (12). Buna göre Hanefî ve Hanbelî mezheplerinde, ribanın hurmet-i illeti aynıdır.

Zahirîlere göre, nassan sabit olan altı çeşit (altın, gümüş, buğday, arpa, hurma ve tuz) dışında kalan şeylerde riba yoktur. Diğer ulema ise, «Altı çeşit yiyecek maddesi mahiyetinde olan her şeyde —kıyas yoluyla— riba haramdır» demektedir.

Zahirîlerce de riba konusu olan altı çeşit yiyecek maddesi, kendi nevi ile eşit ve peşin olarak satılır. Fazla ve veresiye olarak satılamaz. Meselâ: bir ölçek buğday, yine bir ölçek buğday ile peşin olarak satılır. «Bunlardan biri sonraya kalsa riba vücuda gelir ve akit mefsuhtur, gasb hükmüne girer. Fakat altı çeşit eşyadan her biri, peşin olmak şartıyla diğer nevilere fazla olarak reğistirilebilir» (13) ki, Hanefî Mezhebinde de böyledir.

- (1) İstilahatı Fıkhiyye Kamusu, Cilt: 6, s. 105.
- (2) Selâmet Yolları, c. 3, sa. 78.
- (3) Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 487.
- (4) Hukuk-u İslâmiye ve İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. 6, s. 105.
- (5) Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 489-490.
- (6) Selâmet Yolları, c. 3, s. 77.
- (7) Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 454.
- (8) Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 454.
- (9) İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. 6, s. 106.
- (10) Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 455.
- (11) Tecrid-i Sarih Tercemesi, c. 6, s. 454.
- (12) İstilahat-ı Fıkhiyye Kamusu, c. 6, s. 107.
- (13) Aynı eser, s. 108.

Çanakkale zaferinin 58. yılı münasebetiyle

ÇANAKKALE

Şu Boğaz Harbi nedir? Var mı ki dünyada eşi?
En kesif orduların yükleniyor dördü beşi,
—Tepeden yol bularak geçmek için Marmara'ya—
Kaç donanmayla sarılmış ufucuk bir karaya,
Ne hayasızca tahâşüt ki ufuklar kapalı!
Nerde —gösterdiği vahşetle «bu: bir Avrupalı»
Dedirir— yırtıcı, his yoksulu, sırtlan kümesi,
Varsa gelmiş, açılıp mahpesi, yahut kafesi!
Eski Dünya, Yeni Dünya, bütün akvâm-ı beşer,
Kaynıyor kum gibi... Mahşer mi, hakikat mahşer,
Yedi iklimi cihanın duruyor karşında;
Ostralya'yla beraber bakıyorsun: Kanada!
Çehreler başka, lisanlar, deriler rengârenk.
Sade bir hadise var ortada: Vahşetler denk.
Kimi Hindû, kimi yamyam, kimi bilmem ne belâ...
Hani tâûna da züldür bu rezil istilâ...
Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-u asil,
Ne kadar gözdesi mevcut ise hakıyla sefil,
Kustu Mehmet'çığın aylarca dururp karşısına;
Döktü karnındaki esrârı hayasızcasına.
Maske yırtılmasa hâlâ bize âfetti o yüz...
Medeniyet denilen kahpe, hakikat yüz­süz.
Sonra mel'ûndaki tahrîbe müvekkel esbap,
Öyle müthiş ki: eder her biri bir mülkü harap.

Öteden saikalar parçalıyor âfâkı;
Beriden zelzeleler kaldırıyor a'makı;
Bomba şimşekleri beyninden inip her siperin;
Sönüyor göğsünün üstünde o aslan neferin.
Yerin altında cehennem gibi binlerce lâğam;
Atılan her lağımın yaktığı yüzlerce adam.
Ölüm indirmede gökler, ölü püskürmede yer;
O ne müthiş tipidir: savrulur enkaz-ı beşer...
Kafa, göz, gövde, bacak, kol, parmak, el ayak;
Boşanır sırtlara, vâdilere, sağnak sağnak.
Saçıyor zırha bürünmüş de o nâmert eller,
Yıldırım yayılımı tûfanlar, alevden seller.

Veriyor yangını, durmuş da açık sinelere,
Sürü halinde gezerken sayısız tayyâre.
Top tüfekten daha sık, gülle yağın mermiler...
Kahraman orduyu seyret ki bu tehlide güler!
Ne çelik tabyalar ister, ne siner hasmından;
Alınır kal'a mı göğsündeki kat kat iman?
Hangi kuvvet, hâşâ, edecek kahrına râm?
Çünkü te'sis-i İlâhî o metin istihkam.

Sarılr; indirilir mevki-i müstahkemler,
Beşerin azmini tevkîf edemez sun-u beşer;
Bu göğüslerse Huda'nın ebedî serhaddi;
«O Benim sun-u bedîm, onu çiğnetmem!» dedi.
ÂSİM'in nesli... diyordum ya... Nesilmiş gerçek;
İşte çiğnetmedi namusunu, çiğnetmeyecek.
Şüheda gövdesi, bir baksana, dağlar, taşlar...
O, rükû olmasa, dünyada eğilmez başlar,
Vurulup tertemiz alından uzanmış yatıyor;
Bir HİLÂL uğruna, Yârab, ne GÜNEŞLER batıyor!
Ey, bu topraklar için toprağa düşmüş, asker!
Gökten ecât inerek öpse o pâk alını değer.
Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor TEVHİDİ...
BEDR'in aslanları ancak, bu kadar şanlı idi...
Sana dar gelmiyecek makberi kimler kazsın?
«Gömelim gel seni tarihe» desem, sığmazsın,
Herc ü merc ettiğin edvâra da yetmez o kitap...
Seni ancak ebediyetler eder istiap.
«Bu, taşındır» diyerek KABE'yi diksem başına;
Ruhumun vahyini duysam da geçirsem taşına;
Sonra gök kubbeyi alsam da, rida namıyla,
Kamıyan lahdine çeksem bütün ecramiyle;
Ebr-i nisamı açık türbene çatsam da tavan,
Yedi kandilli süreyya'yı uzatsam oradan;
Sen bu âvizinin altında, bürünmüş kanına,
Uzanırken, gece mehtabı getirsem yanına,
Türbedarın gibi tâ haşre kadar bekletsem;
Gündüzün fecr ile âvizeni lebriz etsem:
Tüllenmiş Mağribi, akşamları, sarsam yarana...
Yine bir şey yapabildim diyemem hatrana.

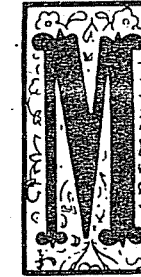
Sen ki, son ehl-i salîbin kırarak savletini;
Şarkın en sevgili sultanı SALAHADDİN'i,
KILIÇ ASLAN gibi iclâline ettin hayran...
Sen ki, İslâmı kuşatmış, boğuyorken husran,
O demir çemberi göğsünde kırıp parçaladın;
Sen ki, rûhunla beraber gezer ecramı adın;
Sen ki, âsâra gömülse taşacaksın... Heyhat!
Sana gelmez bu ufuklar, seni almaz bu cihat...
Ey şehid oğlu şehid, isteme benden makber,
Sana ağuşunu açmış duruyor PEYGAMBER.

Mehmed Âkif ERSOY

Sorunuz söyleyelim

SUALLER ve CEVAPLAR

Ramazan ARSLANBABA

erzifon'dan sayın MEHMET CEYLAN diyor ki:

«1 — Temettu' Hacı yapacak olan bir kim-
senin umresini yapıp ihramdan çıktıktan sonra
hac için yeniden ihrama girdiğinde, Arafât ve Mi-
nâ'ya gitmeden önce kudüm tavâfı ve sa'y yap-
ması gerekir mi?»

2 — Hacc-ı Kirân için Kudüm tavâfı ne za-
man yapılacaktır?»

Bu kardeşimizin sorularının cevapları şöyle:

1 — Hacc-ı Temettu' yapacak olan bir müslüman karde-
şimiz, önce umreye niyet ederek Beytullâh'a gelir, tavaf eder,
umrenin sair gereklerini (ki, umre: ihramlı olarak umre ni-
yetiyle yapılan bir tavâf, tavâfı ta'kiben iki rek'at namaz,
bir sa'y ve traş ile hâsil ve tamam olur) yerine getirir ve
ihramdan çıkar. Bundan sonra arafe'den bir gün önce yani
terviye günü hacca niyet ederek yeniden ihrama girer ve önce
Minâ'ya sonra da vakfe için Arafât'a gider ve haccın diğer
menâsikini, tertibi üzere ikmâl eder. Terviye günü girdiği ih-
ramdan sonra kudüm tavafı yapması lâzım değildir. Kudüm
tavafı, Beytullâha gelen kişinin (hac mevsiminde olmasa da-
hi) mescidlere girilince kılınan tahıyyatül-mescid namazı gibi
Mescedi Harama ta'zîm, selâm ve Beytullâh'a kendisini arz
ve takdîm niyetiyle edilen tavâfdır. Temettu' haccı yapan kişi
ise ilk ihram ile Beytullâh'a gelir gelmez umre için tavaf et-
mektedir ki, bu tavâf kudüm tavafı yerine de kâimdir ve in-
şallah her ikisinin ecrine de nâil olunacaktır. Şu halde ku-
düm tavafı, hacc-ı ifrad yapanlar gibi, Beytullâha kavuşur
kavuşmaz bayrama kadar (nafîle hariç) herhangi bir tavaf ile
mükellef olmayanlara göredir. Kudüm tavafı Mâlikîler hâric,
(Mâlikîlere göre vâcib) diğer üç mezhebe göre sünnettir. Sor-
duğunuz kişiye sorduğunuz durumda kudüm tavafı gerekme-
mektedir.

Sa'ye gelince: Sa'y, Safâ ile Merve arasında, Safâ'dan başlayıp Merve'de bitirerek yedi kere gidip gelmektir. Sa'y, mezhebimiz olan Hanefîyye'ye göre hac ve umre için vâciptir. Diğer üç mezhepte ise hac ve umre'nin erkânından (farzlarından)dır. İhrâma umre için giren kişinin sa'y-ı, umre tavafından sonra olur. İhrâma hac için giren kişinin sa'y-ı ise ifâza (ziyaret) tavafından sonra olur. Üstelik biz Hanefîlere göre sa'yin sahîh ve tam bir tavafdan sonra olması da vâciptir.

Binaenaleyh, sorduğumuz kişi için Arafat'tan önce bir sa'y yapması söz konusu olamaz.

2 — Kudûm tavâfı üzerinde yukarıda verdiğimiz bilgiden sonra hacc-ı kıran için umre tavâfının aynı zamanda kudûm tavâfı mânasında, zamânımızda, mekânında ve makâmında olduğunu, binaenaleyh bu hac nev'i için ayrıca bir kudûm tavâfı gerekmediğini tekrar ve te'kid ile ifade etmemize bilmem lüzum var mıydı.

İlginizin ve irtibatımızın devamı dileğiyle selâmlar ederiz.

Tokat'tan sayın AHMET CANSIZ diyor ki:

«Aşağıdaki dört soruma cevap vermekle beni çok memnun edeceksiniz. Sorularım şunlardır:

1 — Düâyâya başlarken Besmele çekilmesi mecburîmidir?»

Kardeşimizin düâ konusundaki sorusunun cevabı şudur: Düâları iki gruba ayırmak mümkündür. a) Evde, yolda, kırda, yatarken, otururken isteklerimizi, hacetlerimizi, Rabbimize, içimize gelir gelmez tehâlukle, mukaddimesiz olarak ve kâlelerâne arz ederek yaptığımız düâlar. b) Önemli bir hacetimiz için özel olarak ve âdâbına tâm uyarak yaptığımız düâlardır.

Birincileri, tam düâ olmayıp kuvve-i şiviyeden, dil alışkanlığından ve çevreye uyumdan nâşi, çok kere kalbin haber ve iştiraki olmadan ve aranmadan edilen düâlardır. Dil'e kalbin arkadaşlığı, yani içtenlik ölçüsünde kabulü umulur. Bunda Besmele edebden değildir. Çünkü bu, düâdan çok mubah olan kelâmın düâ görüntüsünde olanıdır.

İkinci nev'a giren düâlarda ise Besmele âdâbdandır. «Mecbûrimidir?» kelimesini farz veya vâcip olup olmadığını kastederek kullandığımızı düşünerek beyan edelim ki; düâda besmele farz veya vâcip değildir. Ancak, her hayırlı işe O'nunla başlaması hususundaki hadis-i şerif ve Peygamberimiz Efendimizin bazı düâlarına hamd ve senâ ile başlamaları sebebiyle düâda Besmele mendûbdur, müstehabdır.

Kul'un Rabbisi ile en kestirme yoldan halleşmesi anlamına olan düâ bugün; ya haddî aşkın bir riyâ, i'tidâ ve mi'ting nutku havası ile kirlî; ya da samîmiyetten uzak şekil kâlıpları secî'li, yapmacık sözlükler içinde donuk ve icâbet câzibesinden, kabule lîyâkat feyz ve güzelliğinden maal'esef temâmen uzaktır. Kitâb-ı Mübin düâ için «Rabbimize yalvara yakara, gizlice düâ edin. Şu bir gerçektir ki, Allah haddi aşanları sevmez.» (El-Arâf, 55) buyurmaktadır.

Bu sorunuza verdiğimiz şu cevap münebbetiyile düânın bazı âdâbını özetleyerek kıymetli okuyucularımıza sunalım: 1 — Kıymetli vakıtlarda edülmesi (Seher vakti ve Cum'a günü gibi). 2 — Abdestli olunması. 3 — Şerefli zamanların seçilmesi (Ezan ve ikamet arası, cihad saflarının kavuştuğu ân, beş vakit namazın sonu ve Kâ'be'nin müşâhade olduğu ân gibi). 4 — Düâ ânında helâl kazançlı, haramdan kaçınılması bulunmak. 5 — Secî'li, kâfiyeli söz cambazlıklarından ve tasannü'dan uzak bir sâdelik, tabîlik içinde olmak. Zillet ve iftikar makamında fesâhat ve belâgat işportacılığına düşmemek. 6 — Fakr, tazarru (alçalış), ümîd ve korku arasında olmak. 7 — Düâyâ Besmele, hamdüsenâ ve salâvatlarla başlamak. 8 — Düâsında ebeveyni ve bütün müslümanlar için de iyi dileklerde bulunmak. 9 — Me'sur olan düâlarla yakarmayı daha çok tercih etmek.

«2 — İntihar eden kimsenin yıkanması ve namazının kılınması câiz midir?»

Kabul buyurursunuz ki intihar en büyük bir cinayettir. Zirâ intihâr olayı vuku' bulur bulmaz, onu işleyen, hem kâtil hem de maktul olmaktadır. İntihar, yaşama gayesinin bitmesi veyâ Allah (C.C.)dan ümîd kesmekle ancak olabilir ki, bunların ikisi de gerçek ve ârif mü'minde aslâ bulunamazlar. Bu böyle olduğu içindir ki, maddeten yoksul islâm ülkelerinde değil de, zengin kâfir yurtlarında (İsveç, İsviçre ve Fransa gibi) daha çok intihar olmaktadır.

İntihar edenin namazına gelince: Cumhuriyet ehl-i sünnetin görüşü odur ki, tevâhid kelimesinin akîdevî (inançla ilgili) şartlarını taşıyan her mü'min üzerine (bu mü'min ister intihâr, ister recm, isterse hadd ile ölmüş bulunsun) namazı kılınır. Kişi mü'min olunca üzerine namaz kılınmaya hak kazanır. Birri, (iyiliği) fücûru, bâğiliği, müptedî'liği (bid'atçılığı) had vurulurken veya recm ile ölmüş bulunması kendisi ile «Din Günü'nün sâhibi» arasındadır.

Ancak İmam-ı Ebu Yusuf Hz.leri bu umumî hükümden müntehir-i istisna ederek, «Müntehirin, şiddetli bir ağrı veya acıya dayanamaması sebebiyle veya hata'en intihar etmiş olmadıkça namazı kılınmaz» demişlerdir. Anılan sebeplerle vukua gelen intihârda, intihar edenin yıkanması ve namazının kılınmasında ittîfak vardır.

«3 — Cum'a namazında :

a) Hutbe dinlenirken selâm alınır mı?

b) Cum'a ile mükellef ve özrü de olmayan kişinin Cum'a dan önce öğle namazı kılması caiz midir?

c) Cum'a günü ezan okunduktan sonra, Cum'a namazını kılmadan yolculuğa çıkmak doğrudur mu?»

Üçüncü ve her üç maddesi de Cum'a hutbesi ve namazı ile ilgili olan sorularımızın cevapları sırası ile şöyle:

a) Cum'a hutbesi ve onu dinlemek farzdır. Dinlemek susmakla olacağından Cum'a hutbesi okunurken söz söylemek cumhura göre haram ve bu söz yasağında sözün uhreviyâta

ait olana da dahildir. Binaenaleyh, hatip hutbeyi irad etmekte iken selâm alınıp verilmez. Ancak hatibin irad ettiği konuyu cemâata tam verebilmesi ve yâ bir münkeri nehyetmek gibi maksatlarla cemaatten bir şey sorması, dolayısıyla dinleyenlerden bazılarının konuşmaya sevkmesi, bunu hutbe ve hutbenin gayesi yönünden gerekli görmesi halinde söylenen söz Cum'ayı lağv etmez ve memnu-u irtikâp addolunmaz.

Bu hükmün bir tarihi misali vardır ki, şudur: Hz. Ömer (r.a.) Efendimiz Emürülmü'minîn olarak bir Cum'a hutbesi irad buyurulurken Hz. Osman (r.a.) Efendimizin henüz geldiklerini görerek:

— Bu ne vakit geliş? diye çıkmışlar ve Hz. Osman minberde hutbe irad ederken bu soruyu soran Hz. Ömer'e irtizâren:

— Ezânı işittikten sonra abdest almaktan başka bir şey yapmadım, cevabını vermişlerdir. Ancak, Hatib-i müşârun'ileyh, bu cevabı dahî uygun bulmayarak:

— Resûlullah cum'a namazları için gusl olunmasını emr buyurdıkları halde bir de abdeset mi? sitemini yöneltmişlerdir.

Hutbe okunmakta iken selâm vermek ve almak câiz değildir. Ancak, bazı ashâba dolayısıyla ulemâya göre, hutbeye çıkan hatibin (ezandan ve hutbeden önce) cemaata selâm vermesi ve cemaatin de bu selâm alması müstehaptır. Bu ashâb ve ulemâ, bu hükme Efendimizin bazı hutbelerinde böyle yapmış olmalarına dayanarak varmaktadırlar.

2 — Cum'a ile mükellef ve cum'ayı kılmaya manâ bir özrü de olmayan bir kimsenin (ki böyle bir özrü olan'a, o özür oldukça cum'a borç olmaz) cum'a namazı kılınmadan öğle namazı kılması haramdır. Zirâ o vakıta öğle namazından daha müekke bir farz olan cum'a vardır. O gelmiş, öğle kalkmıştır. Cum'a ile mükellef olmayanlar için dahi öğleyi cum'a kılınmadan kılmamak müstehaptır.

Cum'a ile mükellef olmayan ve ma'zur olanlar öğleyi cum'a kılındıktan sonra ve münferid (cemâatsiz) olarak kılmaktadırlar.

3 — Kendisine cum'a farz olan kişi, cum'ayı edâdan sonra sefere çıkması mümkün iken böyle yapmayarak, cum'a ezanından sonra ve namazdan önce bil'iltizam sefere çıkarsa öğle namazı kılar. Ancak isâet etmiş ve mes'uliyet yüklenmiş olur.

«4 — Tahrimen mekrûhu inkâr eden bir kimse kâfir olur mu?»

Kerahati tahrimiyeden olan bir şey'in bu vasfının inkârı küfrü gerektirmez. Ancak, Haram'ın inkârı ise küfrü muciptir. Fıkıh kitaplarında mutlak olarak geçen «kerahat» ve «mekruh» kelimelerinin çoğu ile kerâhat-i tahrimiyeye kasdolunur ki, bu, harama daha yakın ve inkârı sakıncalı olan kerahat demektir. Bu hususa dikkat olunmalıdır.

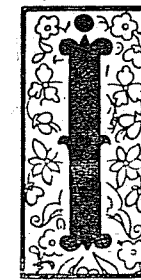
Muhâbere ve irtibatımızın devamı dileğiyle selâm ve sevgiler.

Haber

İSLÂM MEDENİYETİ YURT ÇAPINDA YAYILACAK

Mecmuamızın daha geniş okuyucu kitlesine hitabedebilmesini temin maksadıyla camiamız mensuplarına teşekküllerimiz tarafından, aşağıdaki mektup ayrı ayrı postalanmıştır. Okuyucularımızın da aynı davete icâbet edeceklerini umarak aynen yayımlıyoruz :

Muhterem Meslekdaşımız,

İslâm Medeniyeti mecmuası Allah'ın yardımı, T.I.E.T.F. Genel İletim Kurulu Üyelerinin istikrarlı çalışmaları ve camiamızın samimî desteği neticesinde yeniden yayın hayatına başlamıştır. Neslimizin fikrî güdâsını temin edeceğine ve camiamız dışındaki okurlarımızın kültür seviyelerini geliştireceğine ve böylece memleketimizde İslâm entellektüelini yetiştireceğine inandığımız mecmuamızın bu vazifeyi yerine getirebilmesi için camiamızın mensubu bulunan sizleri fikrî ve fiilî yardıma çağırıyoruz.

Camiamız fertlerinin birbirlerini tanıyabilmesinde, aramızda mevcut birlik ve beraberliğin kenetlenmesinde, ilmî çalışmaların değerlendirilmesinde, bizlerle ilgili haberlerin yayılmasında büyük rol oynayan İSLÂM MEDENİYETİ, ancak şuur ve ciddî çabalar neticesinde yaşayabilecektir. Şimdiye kadar iki cildi tamamlanmış ve üçüncü cilde başlanmış olan bu mecmua, bir şahsın veya teşekkülün malı değil, topyekûn Müslüman Türk milletindir. Ancak din eğitimi veren mektep mezun veya mensupları olarak milletimiz bizleri önder kabul etmekte, bizlerden hizmet beklemekte ve bize göre şekillenmektedir. Binaenaleyh zu vasıflarımızı düşünerek toplulukları İslâm ahlâk ve prensiplerine yöneltmede mühim bir yer işgal edecek olan İslâm Medeniyeti'ni tanıtmaya, okutmaya çalışmamız bizden beklenen hizmetler cümlesindedir. Milletimizin kültür ve ruh köküne zararlı organların mensupları gece-gündüz durmadan çalışıp hızla ilerlerken, iki günü müsavî olmaması gereken Müslüman Türk neslinin birbirinden habersiz ve kendi dünyasında yaşaması ne büyük gaflettir!... Unutulmamalıdır ki, İskender Yunan'ı fethederken orada filozoflar vardı. İbn Rüşd'ün memleketi olan Endülüs Avrupalılar tarafından yıkılırken de orada binlerce ilim adamı bulunuyordu. Fakat bunların hiç biri vatani halâsa kâfi gelmedi!... O halde halâsın ilk şartı aynı davaya bağlananların birbiriyle aralarındaki ipleri koparmamaları ve elbirliği ile çalışmalarınıdır.

T.I.E.T.F. Genel Merkezinin geçen yıl açmış olduğu İSLÂM MEDENİYETİ'ne yardım kampanyası, başarı ile neticelenmiş, takdir ve teşekkür değer iştirake şahit olunmuştur. Temin edilen yardımlar tamamen İslâm Medeniyeti'ne harcanmış ve harcanmaktadır. Federasyonun Genel Yönetim Kurulu, aslı vazifesi olan talebeliğin yüklediği sorumluluğun gereğini hakkıyla yerine getirememeye veya derslerinden artan zaman dışında mecmua çalışmalarını aksatma endişesi ve bazı sebeplerle İSLÂM MEDENİYETİ'ni İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü Mezunları Cemiyetine hibe etmiştir. Hem mezunların hem de kendilerinin çalışmaları bu isabetli kararı vermiştir. Ancak bu değişiklik ve takviye de İslâm Medeniyeti'nin yaşaması için yeterli görülmemektedir. Mecmuamız ancak, camiamızın büyük, devamlı, şuurlu ve elele vererek topyekûn gayret göstermesi sayesinde istediğimiz seviyede devam edebilecektir. Binaenaleyh hepimize bu mevzuda ayrı ayrı mesuliyet payı düşmektedir.

Mecmuamız müstakil bir kadro tarafından çıkarılmaktadır. İdarî mesuliyeti yüklenenler vardır. Ancak mâlî yönünün temini abone kaydı ile satışa bağlıdır. Bu husus ise şimdiye kadar muayyen arkadaşların gayretiyle temin edilegelmiştir. Halbuki bu büyük hizmetin devamı için bu kâfi görülmemektedir. Çok yoğun ve yaygın çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu münasebetle bütün Yüksek İslâm Enstitüleri, İlâhiyat Fakültesi ve İmam-Hatip Okulu mensupları, olan sizlerden ve bu davaya gönül vermiş her imanlı kardeşlerimizden aşağıdaki hususları yerine getirmelerini hassasiyetle rica ediyoruz :

- 1 — Mecmuamıza önce kendiniz abone olunuz.
- 2 — Yakınlarınızı abone kaydediniz.
- 3 — Mecmuanın etrafınızda tanıtılmasını sağlayınız.
- 4 — Mecmuamızın daha kaliteli olabilmesi için tenkit, temenni ve dileklerinizi lütfen yazınız.
- 5 — Neşrini düşündüğünüz yazılarınızı mecmuamıza gönderiniz ve yazabilecek yakınlarınızı teşvik ediniz.
- 6 — Bizimle ilgili mahallî haberleri mecmuamıza gönderiniz.
- 7 — Mahallî şahıs ve firmaların reklâmlarının mecmuamızda basılmasını temine çalışınız.
- 8 — Arkadaşlarınızdan adreslerini bilmediklerinizi bize sorarak öğreniniz.

Türkiye Yüksek İslâm Enstitüleri
Talebe Federasyonu
Genel Başkanı
Hayreddin ŞALLI

Türkiye Yüksek İslâm Enstitüleri
ve İlâhiyat Fakültesi Mezunları
Cemiyetleri Federasyonu İkinci
Başkanı ve İstanbul Yüksek İslâm
Enstitüsü Mezunları Cemiyeti
Başkanı

Mustafa PEKTUT

Türkiye İmam-Hatip Okulları
Mezunları Cemiyetleri
Federasyonu
İkinci Başkanı
Faruk KAYA

İslâm Medeniyeti Mecmuası Yazı
İşleri Müdürü
Cahid BALTACI